

Kümme kana

Liina Kuusental,

Eesti Linnukasvatuse Seltsi konsulent.

30 joonise ja pildiga.

Eesti Põllumeeste Keskseltsi väljaanne.

Tallinnas, 1936.

Cesti Põllumeeste Keskselts

Tallinnas, Pikk tän. 40, Tartus, Holmi tän 12.

Soovitame põllumeestele häid ja odavaid raamatuid:

Gatvihooned

A. Sepp,
Põllutöökoja ehituskonsulent
18 sisuselgitawat joonist, rida ülles-
wõtteid
Sind 25 senti

Bajalitemaid määrimistwiise

S. Welberg,
Põllutöökoja meeskäsitöö konsulent
Kolmas põhjalikult ümbertöötatud trükk
Sind 25 senti

Kultuurrohumaad Madalfoo harimine

Dr. agr. A. Miljan ja agr. J. Tohwer
Sind 25 senti

Dr. agr. N. Kooja
Sind 25 senti

Talumees

A. Auksmann, K. Sikk, A. Michelson
Sind 25 senti

Dfaw hobuserautaja

Loomaarst L. Anderson
Sind 25 senti

Noortarja lastwatamine Genastwatuse õpetus

A. Käbin
Teine trükk Sind 25 senti

J. Welitar
Sind 25 senti

Taimetoidud

Marta Põld-Niives
Kolmas trükk Sind 1.50 fr.

Kes raamatute hinna rahas wõi markides Cesti Põllumeeste Keskseltsi ära taadab, sellele saadetakse raamatud ilma postituludeta kätte

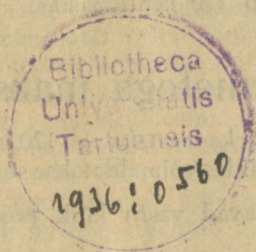
A-9919

Kümme fana

Liina Kuusental,

Eesti Linnulaswatufe Se.üsi konjuent.

30 joonise ja pildiga.

Eesti Põllumeeste Keskseltsi väljaanne.

Tallinnas, 1936.

Põllumajanduslik rahvaleht

„Põllumees“

Ilmub Tallinnas kaks korda kuus.

„Põllumees“ on truu põllumehele.

Tema sisuks on tuumakad juhatused kõigi talupidamise alade arendamiseks, tema sihiks — Eesti põllumajanduse parem tulevik.

Talulastest kasvagu tublid põlluharijad.

Seda püüet õhutada Eesti maanoorte liikumine, mille häälekandjaks on „Põllumehega“ tasuta kaasaskäiv kuukiri „MAA-NOORED“. Viimane maksab eraldi tellides 120 senti aastas.

Põllumajanduslik ühistegevus olgu tugev.

Eesti põllumajandusliku ühistegevuse häälekandjaks on kuukiri „ÜHISJÕUD“, mis „Põllumehe“ tellijaile samuti saadetakse tasuta, eraldi tellides maksab 120 senti aastas.

„Põllumees“ ühes kaasannetega maksab:

aastaks tellides 2 krooni, pooleks aastaks — 120 senti; mitmete sõnumilehtede kaasandena tellides võimaldatakse suuri soodustusi.

„Põllumehe“ tellimisi võtavad vastu kõik postiasutused.

Väljaandja: Eesti Põllumeeste Kesksekselts,
Tallinn, Pikk tn. 40.

6708

1. Kanapidamise tähtsus.

Kanapidamine meelelahutuseks kutsutöö kõrval.

Palgaline kutsutöö võib pikapeale muutuda igavaks ja üksluiseks. Inimene muutub nagu masinaks — tuimaks ja ükskõikseks. Kutsutöö kõrval vajab inimene meelelahutust. Meelelahutus ei tarvi tse tingimata olla teiste inimeste seltskonna otsimises, kinos, pidul või teatris käimises. Niisugune meelelahutus jätab mõnikord libeda kõrvalmaigu, kuna ta on ühenduses suuremate või vähemate kuludega. Meelelahutust võib palju enam pakkuda mõni kodune huvitöö, mis ühenduses väikese tuluga ja kodu korraldamisega või kaunistamisega.

Med ja kanapidamine on selles mõttes hästi sobivad. Liatööga ja loomadega tegelemine pakub kutsutööst vabadel tundidel head närvikosutust.

Loomapidamine on enam kui tulus.

Loom on inimesele heaks seltsiliseks, mõnikord isegi sõbraks. Kõige tuttavam on meile loomadest koera sõprus. Kuid üks ole nähtud või kuulnud ka mõnest lehmast (enamasti juhtub niisuguseid üksikult või väikese karjades peetavate hulgas), kes oma elamises ja olemises avaldab nii palju tarkust ja arusaamist, et hakkad temast lugu pidama, nagu mõnest heast tuttavast. Mõni lambatall jookseb nagu laps igal sammul oma perenaisele järele. Mõni wana-inimese või lapse kana on oma peremehega hingeliselt nii kokku kaswanud, et tema kaotuse puhul walatakse samuti pisaraid, nagu mõne lähedase perekonnaliikme surma korral. Eriti liigutawaid lugusid kõneldatakse hobuste ja sõjameeste sõprusest lahinguwäljadel. Nii näeme, et peale tulu võib peaaegu iga loom meile pakkuda ka poolehoidu, kui meie kohtleme teda sõbrana.

Talu- ja maamanikul on awarad loomapidamise võimalused, tema võib ja peabki pidama igasuguseid loomi. Maata inimesel — ametnikul, käsi- ja muul töölisel — on loomapidamise võimalused õige piiratud. Lehma ja hobusega on neil raske toime tulla; jääb tululoomadest üle waid seapõrsas ja kana. Need on mõlemad sobivad loomad niisugusele inimesele, kel waid tükkie kapsa- või kartulimaad, sest mõlemad võiwad elada ka ainult söögijätetest. Kuid näib, et õige piiratud olukorda sobib kana nagu paremini. Nimelt on seapidamisega ühenduses rohkem kulu ja riisikot. Iga kord tuleb osta põrsas puhta raha eest, makstes tema eest ükskord rohkem, teinekord vähem, kuid mõnikord, kui põrsaste nõudmine suur, üsna kallist hinda. Nii tuleb põrsa eest anda wälja korraga juba hulk raha. Juhtub, et põrsas sureb, on raha nagu maha wifatud. Kaswades suuremaks, wajab siga rohkem sööta, kui jatkaks söögijätetest, ka

tahab kasvaw pörsas saada piima, mida peab jällegi ostma. Nii on mitu kuud rahakulu, enne kui midagi tagasi saab.

Kanade pidamisel on algmaterjali soetamine üheksordne. Selleks läheb tarwis haudujat kana pesatäie munadega, mille saab kätte paari krooniga. Poegi tuleb mitu, neid jätkub suremiseks ja ellujäämiseks. Pidades kanapere keskel ka kulle, on jugumaterjal järgmisel aastal oma käest. Terade ostmiseks võib müüa mõne muna, wanema kana= võdi kukepoja, nii et raha juurdepanemist ei ole.

Mis on kanapidamiseft kasu?

Ugas majapidamises, olgu perenaine nii kokkuhoidlik kui tahes, jääb toidu= walmistamisel üle jätteid, mida ei saa kasutada inimestele. Siia kuuluvad kartuli= ja juurvilja koored, kuiwanud leiwatükid ja koorukesed, wähe hapuks tõmbunud supijäägid, hallitama läinud pudrupärad, kalarapped, lihakondid. Kui inimestel ei ole ühtegi looma, wõi ainult kass, siis wifatakke toidujätted pühkme= kasti wõi maja taha prügihunnikusse. Mõnikord wõib leida seal kartulikoori, hallitama läinud poolikuid leiwapätsi ja pudrukahmakaid. See kõik on suure= pärane kanatoit ja kui üks tõsselt kokkuhoidlik ja praktiline inimene seda näeb mädanemas prügihunnikus, läheb tal meel kurwaks niisugusest raiskamisest. Ka tekitab niisugune toidujätete pillamine maja ümber rotte ja muid ebameeldivaid olemusi. Sageli elawad niisugused ilma loomadeta inimesed perekondade wiisi ühes majas koos, seal koguneb maja peale jätteid mõnekümne kana toitmiseks.

Toidujätetele lisanduvad nõgesed ja õuerohi, mida wõib suwel korjata ja kuiwatada ning talwel kanadele sööda hulka lõigata. Kanad töötawad kõik need wäärtuseta ained ümber munadeks. Muna on inimtoitluses suure wäärtusega materjal — ta on hädawajalik osa mitmesuguste toitude walmistamisel, temast saab kõige kiiremini teha maitswat külalisööki, ta annab jõudu lastele ja täis= kasvauule. Eriti tähtis on, et muna oleks wärske. Kiburaid lapsi ja haigeid, eriti kopsuhaigeid kosutatakse wärske munadega, walmistades neile munadest mitmesuguseid jookke ja sööke. Seistes kaotab muna palju oma wäärtusest, sest koores olemate augukeste kaudu tungiwad õhust kahjulikud pisilased munasse ja rikuvad seda.

Noorte kullede praad wärske kurgiga wõi lehejalatiga on pühapäewa lõunal parim külalistoit ning supp wanast kanast wärske juurviljaga ei maitse ka mitte halvemini.

Kanapidamise kasvataw mõju lastele.

Talus pannakse lapsed tööle, niipea kui nad hakkawad „kaela kandma“. Lapsed pannakse töösse sellepärast, et tööd on palju ja wäga mitmesugust ning wanemad ei tule sellega ükfinda toime. Näiteks on kanapesade ostmine ja mu= nade korjamine, sanuti kanade, koerte, kasside ja muude wäikeste loomade sööt= mine enam laste asi, kõnelemata karjas käimisest ja kõikidest muudest kohustustest. Selle juures harjuwad lapsed maast=madalast kellegi eest hoolitsema ja kohus= tust kandma. See kasvab neile nii velda werre. Maata inimeste lastel on hoopis parem põli. Peale toitlustamise ei ole ju mingit muud kodust tööd ja sellega tuleb emagi toime. Tütarlaste abi ju läheb siin waja, aga mis teha poisistega? Ega poisid sukandelumisest ja söögikeetmisest heameelega osa wõtta

ei taha. Poistel jääb sellepärast väga palju aega üle ja pole sugugi ime, kui nad igarvuse pärast mõtlewad wälja rööwlimänge ja hullemaid koerustükke, mis ka neil kaswab wiimaks nii wõlga werre. Ei pruugi loomu poolest halb laps ollagi, et ilma mõistliku ajawiteta hulgana koos olles hakata ulakusi tegema.

Wäike kanapidamine ühes suniste kanapogade hautamisega ja kaswatamisega wõiks poisilegi kaitsta nii mõnegi pahanduse eest. Ka on igal maa-ametnikul ja töölisel ifka enamasti kasutada tükkide aiamaad. Kana sõnnik on väga rammus. Kui sellega wäetada maad, siis kaswab kõik, nii, et aina sinab. Kui aiamaa on jaotatud laste wahel nii, et igal oma peenar ja paik, kus tema teeb ja toimetab külides, kirkudes ja lastes, siis huwitab neid see asi palju rohkem, kui ema sunniks neid wahesti üldises aias midagi tegema. Siin wõib kaswatada juurwilja ja kartuleid nii endale kui kanadele, samuti maasikaid, mille peale lapsed maiad, ja ka lilli, mis wõiwad olla pistetud siia ja sinna juurwilja wahete.

Dma aed, oma kirkutud ja hoolitsatud peenar pakub lastele väga palju huwi ja rahuldust. Ja kui tahetakse aeda täiesti korras hoida, on seal suwel palju kirkumist ja lastmist. Kui nüüd weel sinna juurde seltsiwad kanapogad, keda tarwis wahete-wahel peo pealt sööta ja mure, kas „Luti“ wõi „Tiksi“ täna ei munege, siis jätkub wäikestest asjast üsna mitmele lapsele toimetamist ja tegemist. Ning seda headmeelt ja uhkust, kui kellegi kana muneb rohkem teise omast, wõi kellegi peenral walmiwad kartulid waremini kui teistel! Niisuguse, iseenekest tekkiva wõistluse tõttu püüab igaiüks oma asja eest hoolitseda kõige paremini. Ulakuse tegemiseks nagu ei ole enam aegagi ja lastel on weel wanas eas kõneleda, kui jämedad tal kaswasid suwel porgandid ja kui kentsakalt see wana kirju kana, keda tarwitati haudumiseks, püüdis mõnikord kukemoodi kireda.

Kanapidamine wõimaldab naiste töösõu otstarbekat ära kasutamist.

Töölise ja wähemate ametnikkude sisetulekud ei ole mitte nii suured, et teistel perekonna liikmetel ei tarwiseks elu ülaspidamise muredest osa wõtta. Sageli aitawad leiwa teenimisel kaasa naised ja muud perekonna liikmed. Ka ei ole eesti naine loomulikult niisugune, kes istuks toas känd süles, ilma midagi tegemata. Eesti naise töökusest pakub parimat tõendust talunaine. Eks ole naine see, kes askeldab talus ringi hommikul esimesena ja õhtul wiimajena.

Wäikeametnikkude ja töölise naiste kaasatõõtamine ülaspidamise hankimisel on raskendatud selle läbi, et neil tuleb otsida töowõimalusi wäljaspoolt kodu. Sageli on aga külad wõi muud töösaamise kohad nii kaugel, et igapäewane käimine sinna ja tagasi wõtab palju aega ja on liiga wäsitaw. Ka ei luba kodune majapidamine ja wõib olla wäikesed lapsed maja kogu päewaks omapead jätta.

Ühel wõi teisel nimetatud põhjusel peawad wäikeametnikkude ja töölise naised püüduma sageli ainult oma koduse talitusega. Aga kuna lihtsa söögi walmistamine paarile inimesele ja wäikele korteri korrashoiidmine ei nõua terwet inimese töösõudu, siis on loomulik, et ajawiteks otsitakse teiste seltskonda ja wõtetdaks naabrinaistega rohkem, kui see majarahule kasulik on. Eest kui pea ei lipsa westluse juures mõni ettewaatamatu sõna, mis wõib tekitada tüli ja pahandust naabrite wahel. Kui palju kasulikumat majanduslikult ja naabrite-wahelise rahu säilitamiseks oleks niisugustel kodustel naistel soetada oma aja-wiite tegemiseks mõnelinnuline kanapidamine ühes ilusa wäikese korrashoitud aiaga. Mendega teelemine ei kisu naist kogu päewaks eemale tema koduste ülesannete juure. Küll aga aitawad omast käest saadud aia- ja linnusaadused

mähendada toitluskulusi. Ja kuna warske muna on suure väärtusega toidua-
aine, siis paraneb ja mitmekesistub perekonna toitlus tunduvalt kanapidamise läbi.

Kanapidamine on sobiw ajawiide wanadele inimestele.

Paljud wanad inimesed on sunnitud oma elu lõpupäewad mööda saatma laste juures. Kui neil ei ole seal õiget tegewust, siis tunduwad nad endile nagu ülearustena ja kardawad olla lastele koormaks.

Kanapidamisega ühenduses olew töö ei nõua erilist keha jõudu. Sellega tulewad väga hästi toime wanemad inimesed, kes ei ole kehaliselt mitte enam väga tugewad. Ka sobiwad wanad inimesed ja kanad selle poolest, et mõlematel läheb hommikuti uni wara ära. Nõnda saawad wanad inimesed kanu pidades oma lastele weel abikätt pakkuda ja tulufalt aega wiita.

Kuidas kanapidamine tasub?

Jälgides kanapidamist ei saa öelda, et kana oleks tänamata söögi ja hoolitsemise eest. Need, kes waidawad, et kana sööwat rohkem kui muneb, ei ole ise kas üldse kana pidanud, wõi nad ei osanud wõi ei tahtnud kanade eest dieti hoolitseda. Korraliku hoolitsemise puhul jätab kana isegi siis ilusa ülejäägi, kui kõik sööt tuleb osta. Dstusjööda juures tuleb arwestada, et umbes 80—100 muna (oleneb sellest, kui palju kana muneb kallil munahinna hooajal) läheb aastas jööda kulude katteks, 40—50 muna hoonete ja riistade kustutuseks ja talitaja töötajaks. Nii on puhtakasu munad alles need, mis kana muneb peale 130—140 muna aasta kohta.

Kana hea hoolitsemise juures muneb hea kana väga palju — 200 ja kaugelt rohkemgi, — siis on mõnes kanapidamises puhas ülejääk olnud kuni kaheksa krooni aastas linnu kohta.

Wäikese kanapidamise juures, kus kana on peamiselt söögi jätete kasutaja, tasub kana ka madalama toodangu juures end ilusti ära. Näiteks wõib 10 kana anda aastas 1500 muna (150 muna kana kohta). Arwestades muna hinnaks keskmiselt 4,5 senti tükk, saaks mune aastas 67 fr. 50 s. eest. 10 kanale ja 1 kulele tuleks keskmise perekonna toidujätetele lisaks osta aastas kaerateri 120 kg (30 grammi linnu kohta päewas) ja nisukliisid 80 kg (20 gr linnu kohta päewas). Koffu tuleks juurde ostetud toidu eest wälja anda: kaeru — 12 fr. eest (120 kg a 10 snt.) ja kliisid fr. 6.40 eest (80 kg a 8 snt.), kokku fr. 18.40 wäärtuses. Seega peaks terade ja kliide ostmiseks ära müüma 409 muna, nii jääks oma majapidamisesse tarvitamiseks 1091 muna, wõi keskmiselt 3 muna päewa kohta. Iga aasta tuleks juurde kaswatada 5 noort kana, kuid samal ajal peab tapale wõi müügile minema 5 wana, nii et noorte juurde kaswatamine toimub wanade liha arwel.

Soowitakse kanade söödaks juurde osta kallimaid aineid, näit., kala, wõi lihajätteid ja wõib olla tarwitatakse kanade ruumis funsilikku walgustamist wõi kütet talwel, siis tõuseb ka toodang, mis katab need lisakulud ausalt.

Mikspärast maa ja alewi ametnikud ja töölised siiski kanapidamisest nii wähe hooliwad?

Kui kõnelda kanapidamisest maa-ametnikuga, siis on wähe neid, kes põhimõttelikult oleksid lindude pidamise wastu. Wõib olla ainult need, kelle

naised läbi ja läbi linnainimesed, kellelemaa ja loomad täitsa võõrad ja võib olla äratavad neis isegi wastikustunnet. Mispärast kana süiski ei peeta, wõinende pidamine hästi korda ei lähe, selle põhjuseks on peaaesjalikult kanade ruumi puudus ja ka oskamatus lindudega ümberkäimises.

Kui inimene ei ela oma majas, ega oma maa peal, siis enamasti ei taheta seal midagi kohendada ega korraldada. See oleks nagu teisele tegemine, sest wõib olla, et tuleb homme-ülehomme ära kolida. Nii mõeldakse ja nii räägitakse ja nii püütakse kolimise tonti enesele ja teistele filmade ette maalida. Siin on ju omajagu digust, kuid tõele au andes on see ka pahatihti wabanduseks endale ja teistele, sest ei hoolitagi palju oma elupaiga korraldamisest ja muga-wamaks tegemisest. Wäikese iseseiswa kanala, — nüisugusel juhul, kui puudub igasugune wõimalus kanade asetamiseks pööningule wõi mõne muu kõrwalruumi nurka, — saab püstitada oma tödjõuga nii odawalt, et kui tõesti peaks kunagi kolimine tulema, siis ei ole kahju teda jalaga ümber lüüa, kui mitte ei taheta teistele jätta. Heal juhul ostab järeletulija ta mõne krooni eest endale tarwitamiseks.

Nüisuguse väike-kanala soetamise, kanapidamise asutamise ja läbiwiimise juures püüabki käesolew raamatuke abiks olla.

2. Kui palju kanu pidada?

Kui kanu peetakse peamiselt toidujätete ümbertöötajatena, siis ei tohi neid palju olla. Wähem kanu hea ja küllaldase sööda juures annawad alati rohkem tulu kui palju kanu puuduliku söödaga. Kümme kana ja üks kull on ühe väikese perekonna toidujätete kasutamiseks paras arv. Suuremat arvu on maata inimesel, kellel wiljaterad ei kaswa omal põllul, juba hoopis rassem korraldada toita.

Minult need maata inimesed, kellel loomade vastu eriline armastus ja hirm ning kellel loomadega ümberkäimise oskus nagu kaasa sündinud, wõiwad asutada suuremaid kanapidamisi.

3. Glamiswõimaluste soetamine kanadele.

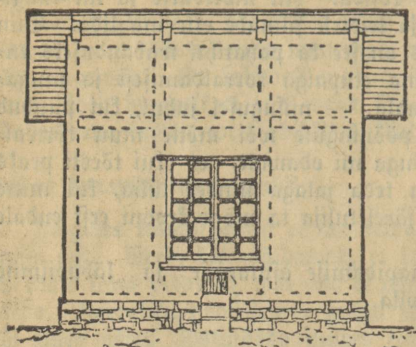
Wanade olemasolewate hoonete ümberkorraldamine kanade ruumiks.

Kõigepealt tuleb ringi waadata, kas ei saa kanadele talveruumi korraldada mõne olemasolewa ruumi nurka. Suwel wõib kanu pidada ka wäljas, kus neil waid väike kerge onn õõsiks magamiseks ja wihma eest warju pugemiseks wõiks olla. Selleks kõlbawad maja pööningud, aidad ja kuurid. Mõnes paigas on lehmariim olemas. Kui see on hästi kõrge, siis wõib lehma kohale ehitada wanadest lauadest lawa, lahtisele küljele lüüa pulkadest wõre ette, millel väike uks sees, kuhu redel ette seatud. Aida, kuuri, wõi pööningu nurka kanade talwitamiseks tarwitades tuleb see teha soojapidawaks. Selleks tuleb kanade arwile paras osa suurest ruumist eraldada kindla ja soojapidawa seinaga, samasuguseks munta ka wälissein ja laqi. Kõige odawam on selleks tarvitada wanu lauad ja täiteks turbamulda wõi saepuru. Kuidas seda teha, selgub uue kanala ehitamisel.

Odav väike-kanala.

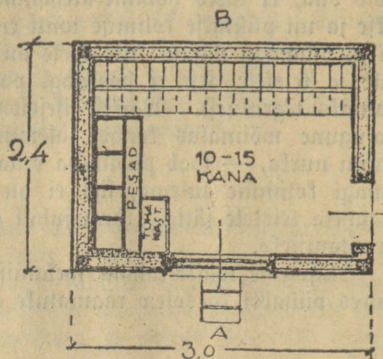
Kui ei ole käepärast olemasolevat hoonet, mida saaks kanalaks kasutada, siis tuleb selleks ehitada väike, lihtne ja odav kanal. Kanala on kanapidamise tähtsamaks aluseks ja ilma selleta jääb kanapidamine alati poolikuks ja puudu-

EJIVAADI

Joon. 1. Väike, eraldi ehitatud kanala eestvaates; näidatud ka prusside asetus.

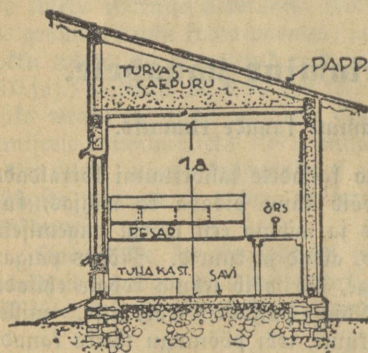
DÕHIPLAAN

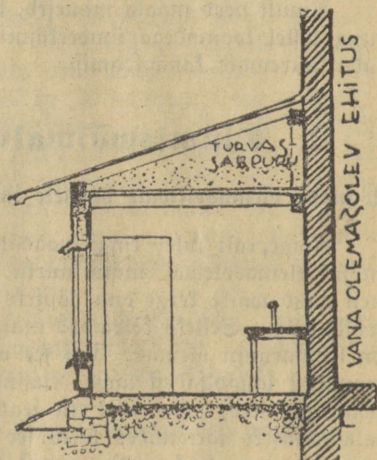
Joon. 2. Sama kanala põhiplaanis; vasemal kontrollpesad ja tuhakast, tagaseinas sönnikulaud õrrega.

likuks. Kui on võimalik kanalit ehitada mõne vana olemasoleva hoone külge (joonis 4), siis saab ühe ehitatava seina ärajäämise tõttu kohe kokkuhoidu. Kui puudub see võimalus, tuleb ehitada väike eraldi seisew kanal, nagu see näidatud joonisel 1—3. Kui selle ehitamiseks kasutada oma tööjõudu, siis saab nii-

LÕIGE AB

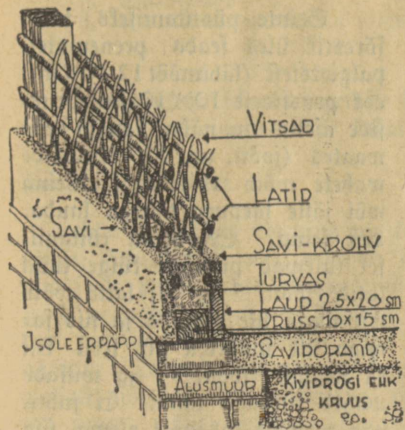

Joon. 3. Joonisel 1 ja 2 näidatud kanala läbilõikes.

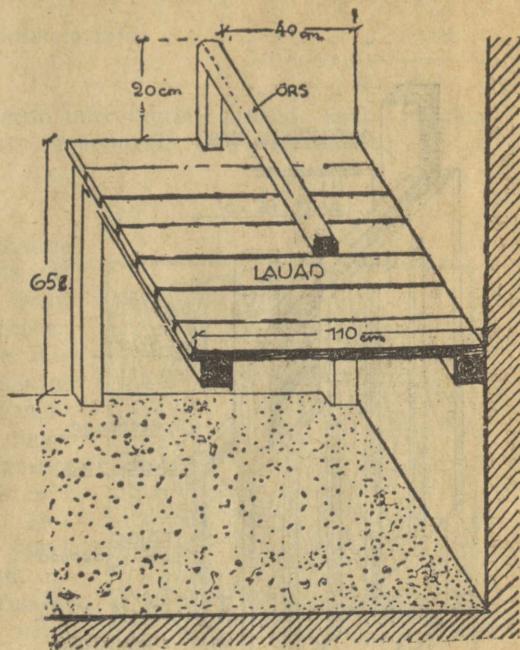

Joon. 4. Väike kanala juurdeehituse olemasoleva ehituse külge. Muidu ehitus ja sisustus on samasugune, nagu joonisel 1—3 näidatud kanalal.

Jugust kanalit võrdlemisi odavalt püstitada, kuna selleks kasutatavat materjali saab võrdlemisi odava hinnaga. Mõõtudelt võiks olla kanala, kuhu mahub 10—15 kana, järgmine: pikkus 3 meetrit, laius 2,4 mtr ja kõrgus sees 1,8 meetrit.

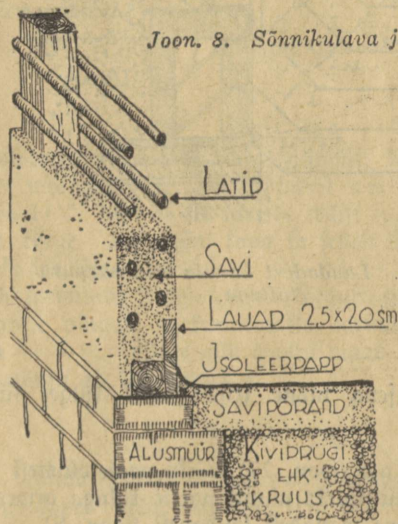
Joon. 5. Savist kanala sein turba täitega.

Joon. 8. Sõnnikulava ja õrre lõige.

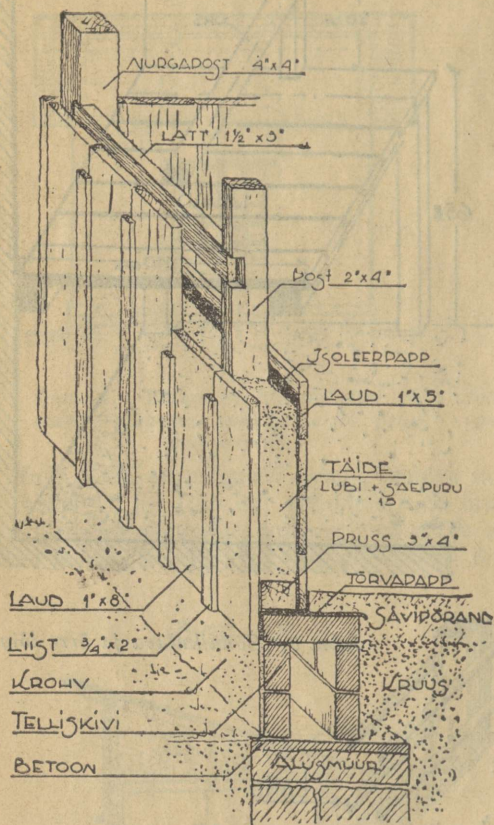

Joon. 9. Õrre läbilõige ja mõõdud.

Joon. 6. Kanala puht-savisein.

Hoonele tuleb kerge vundament alla ehitada, kas põllu- ehk paekivist. Maapealne vundamenti osa on soovitatav üles teha lubjasegule (muidugi saab ka saviga toime), maa-aluse osa võiks kuivalt laduda. Muidugi võib vundament ka lahjemast betoonist olla (segu-wahetord 1:8 vastu tsement : kruusale).

Joon. 7. Laudadest kanala sein saepuru täitega.

juureehitusena mõne teise hoone külge, siis jääb ühe seina ehituskulu ära (joon. 4).

Pesad (joon. 27) võiks pooleollistest lihtsatest pakk-kasti laudadest kokku lüüa ja siis tuleks ainult naelte kuluga arvestada. Samuti võib teha kanade sõnnikulava wanadest laudadest (joon. 8).

Seinte püstitamiseks tuleb förestif üles seada peenematefi palgiotstest (läbimõõt 12—15 sm) ehk prussidest 10×10 sm. Prusside asetused on näha kanala esivaates (joon. nr. 1). Prusside vahele võib ehitada saviseina või jälle saepuru täitega laudadest seina. Saviseina ehitamisel tulevad prusside külge lüüa latid (joon. 5 ja 6); latte võib viitadega üle punuda ja siis saviga üle määrada nii seest kui ka väljast (joon. 5) ja viitade vahed turbaga täita. Ei juhtu aga turvast kohapeal olema, siis võiks lattide vahe förestikus ka saviga täita (joon. 6). Laudadest saepuruga täidetud seina ehitamisel on parem asetada välisküljele püsti lauad, mille vahetõhta lüüa liistud; siseküljele tulevad lauad pikuti (joonis 7). Laudade vahele tambitav saepuru tuleb segada lubjaga (1 osa lupja ja 15 osa saepuru).

Hoone lagi tuleb teha lihtsalaudadest ja pealt katta saepuruga ehk turbamullaga, mis teeb lae soojapidavaks. Katuse soovitatav katta papiga. Katuse räästad tulevad teha saviseina korral võimalikult laiema, et vihma saviseina peale ei sajak ja seda ei leotaks. Kõigiti soovitatav on kanamaja ehitada

Kulude arvestus eraldiseisva kanamaja kohta (sawiseinaga).

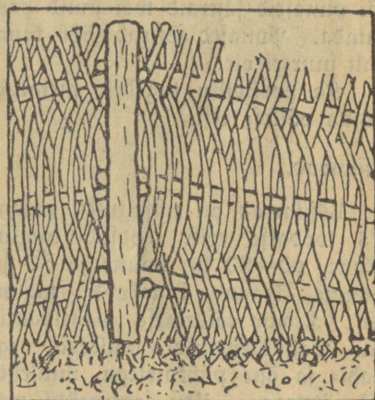
1. Lubi 80 kg à 3 fut.	Kr. 2.40
2. Sõrestiku palke 15 sm. 50 j. mtr. à 40 fut.	" 20.—
3. Sarikad ja laetad 10 × 10 sm. 21 j. mtr. à 35 fut.	" 7.35
4. Ratiselauad 2,5" × 20 sm. poolpuhtad, 75 j. mtr. à 15 fut.	" 11.25
5. Ratusepapp	" 7.00
6. Alnaklaas, naelad ja ettenägemata kulud	" 12.00

Kr. 60.—

Laudseintega kanala tegemise korral tuleb juurde arvata vaid seinalau-
dade hind. Seina's võiks kasutada lauapindasid, mis on odavad.

Kanade jooksukopel.

Wabalt wäljas käimine on kanadele kõigiti kasulik, sest nad otsivad siis en-
dile fealt palju väga mitmekesist sööta. Kuid et nad selle juures siblides pahan-
dust teewad, on wist kõigile selge ja ära-
nähtud. Täiesti wõimata on kanu lasta
wabalt joosta, kui ümberringi on wõõ-
ras maa. Siis tulewad kanad tingi-
mata koplitesse piirata. Mida suurem
kopel, seda parem; kuid see wõib ka ruu-
mipuudusel olla üsna piisikene. Hea
seegi, et on paik, kus kana saab suwel
õhku ja päikest. Kui maad rohkesti, ar-
westatagu kanale jooksuajaks liikumis-
ruumi 10—12 ruutmeetrit; kuid nagu
tähendatud, wõib see palju wäiksem ol-
la. Minult kitsas koplis kinni olles ta-
hab kana käest pea samapalju süüa,
kui talwelgi, muidu ta ei mune.

Joon. 10 Paju- või kuuseokstest
punutud kanaaed.

Kopli aed.

Kõige odawama, kuid kõigiti otstarbeka koplisaia saame niuwüsi, kui kolme
lati wahel punume tihedalt kuuse- või pajuoksi. Ka keppidest või warbadest
saab hea kanakopli aia. (Joon. 10 ja 11). Mial ei ole tarwis erilist tugewust, ta
olgu waid tihe ning wähemalt 2 m. kõrgel. Kui mõni kana ka sellest üle lendab,
wõib sellel kanal ühe tiwa otsast tüki ära lõigata.

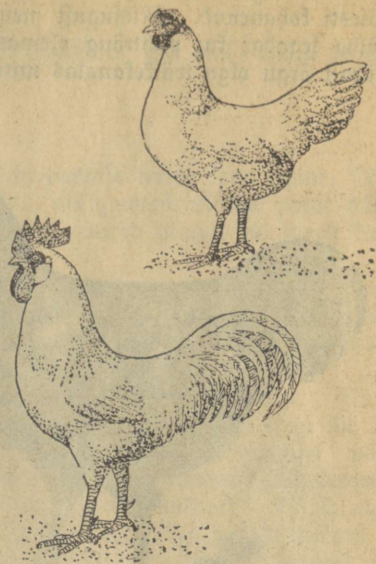
Metfamaterjali puudusel wõib tarwitada 1,4—1,8 m kõrgust traatwõrku.
Traatwõrk tõmmatakse postide wahel pingule ja kinnitatakse naeltega postide
külge. Postide wahemaa wõib olla 4—5 m. Wõre alla wastu maad peaks ase-
tama laua, muidu kipuwad kanad wõrgu alt läbi pugema.

Wäikesel koplil korrashoid.

Wäikeses koplis ei püsi rohi — kanad sööwad ja tallawad selle warsti . ul-
lale. Mullane, kanasõnnikuga kaetud kopel hakkab haisema, eriti wihmase ajaga,
ja muutub kanadele ebaterwislikuks. Sellepärast tuleb kopel wahete-wahel

fui puhhtõulisi, siis misjuguist tõugu, selle küsimuse selgitamiseks siinkohal mõni rida.

Munemise pärast ei olegi nii oluline, et kana oleks puhast tõugu. Ka segaverelised, eriti kahe hea tõu ristpaarituselt saadud linnud, munewad mõnikord hästi ja ilusaid suuri mune. Kuid alati, kui see wähegi wõimalik, pandagu tulu kõrval ka ilule rõhku. Ja et puhhtõuline, ühtemoodi kanakari kaugelt ilusam on, kui segakari, selle wastu ei waidle wist keegi. Kuid palju enam kõnelewad puhhtõu kasuks weel need asjaolud, et peale wälimiku omaduste pärandab puhastõug ka toodangu omadused kindlaminijärglastele. Puhast, eriti kerget tõugu, kanad ei raiska aega loksumisele ja haudumisele. Ka on seegi küllalt tähtis, et puhastõugu pidades saab hiljemini müüa teistele sugumaterjali — haudemune ja kukepoegi — kallima hinna eest. Kuna meil puhastõugu kanu niisama kerge saada, kui segaverelisi, siis peaks küll iga kanapidaja peatuma mõnel puhatal tõul, ehk esimesel wõimalusel sellele üle minema.

Joon. 12. Valge leghorni tõugu kukk ja kana.

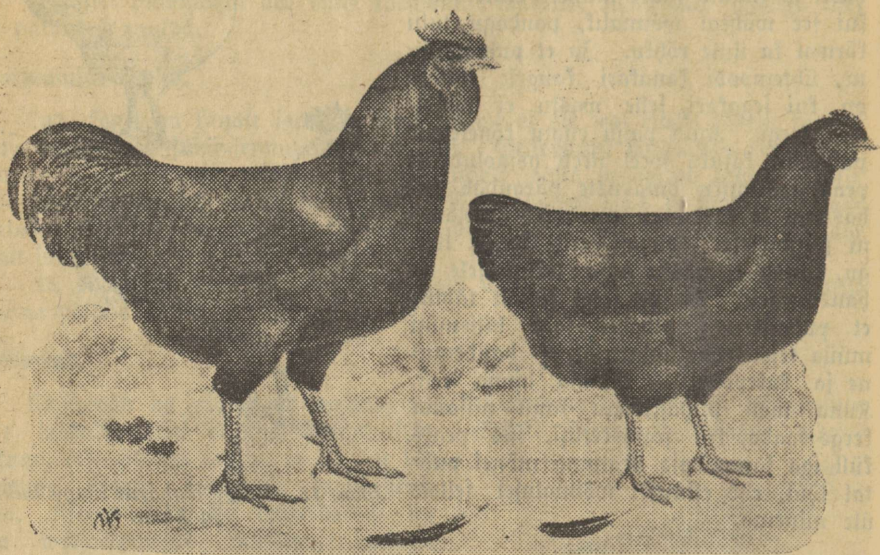
Misjugune tõug on kõige parem?

Munemise otstarbel peetakse meil kolme kanatõugu. Raks tõugu — *w a l g e l e g h o r n* ja *p r u u n i t a a l i a* — on täiesti kerged munakanad ning kõigjal lewinenud ja tuntud. Kolmas tõug — *r o o d - a i l ä n d* — on raske-
mat tüüpi ja paljudele weel tundmata.

Raks esimest tõugu on kõigilt omadustelt peaaegu täiesti sarnased, muidugi wälja arwatud sulwärvus. Mõlemad on elavad ja wäga liikuvad linnud. Munewad hästi ja munad on mõlemil ühesuurused ja walgekoorelised. Liha annavad nad wähe ja see ei ole kuigi wäärtuslik. Kuid pojad tulewad hästi munadest wälja, kaswawad kiiresti ning hakkawad juba kuue kuu wanuselt mune-
ma. Nende hea, kuid ühtlasi halb omadus on, et nad ei haudu. Seda tõugu pidades olgu haudumiseks üks wõi kaks segaverelist kana.

Rood-ailänd (joon. 13 ja 14) on ka hea muneja, annab wõrdlemisi suuri kollasekoorelisi mune. Wärvilt on ta tumepunane, kollaste jalgadega. Iseloomult on hästi wäikne ja sõbralik, isegi natuke laisk. Liha annab muidugi roh-
kem, tapetud küll kaalub mõnikord üle kahe kg, kuid muidugi sõõb ka enam ku kerget tõugu kana. Pojad on pikaldasema walmimisega, nii et munemise algus wenib kergetega wõrreldes kuu wõi paari wõrra. Haudub paremini celmistest.

Igat neist kolmest tõust võib julgesti võtta, sest kartus, et puhtatõulised on õrnemad segaverelistest, on alusetu. Kõik nimetatud tõud on meie kliimale täiesti kohanenud. Misfugust neist valida, on maitseasi. Kuid tõugusid ei kõlba segada; kui puhttõug olemas, siis tuleb seda ka puhtalt pidada. Sellepärast ärgu olgu väikekanalas mitut tõugu, vaid küllalt aitab ühest.

Joon. 13. Rood-ailändi tõugu kukk. Joon. 14. Rood-ailändi tõugu kana.

Kuusi mune tuua?

Mune ei maksa mitte täiesti juhuslikult, üksipuha kuusi, võtta. On suur vahe kana ja kana vahel, olgu puhas- või segavereline. Mune peab võtma niisugusest kohast, kus kanu kontrollitakse kas kontroll-pefädega või katsumise abil, ning kus teada on, et kanad hästi munewad. Kõige paremaid sugumune saab muidugi kanade sugulawadest, kuid kes seda materjali kalliks põlgab, võib võtta ka mõnest muust tuntud kohast.

Kuidas mune tuua?

Loksuwast munast ei tule poega, sest niisugune muna on oma sisemusest sega-
mini. Loksuwad tavaliselt wanad munad, kuid loksuma hakkab ka wärsked muna, kui seda raputatakse või pöurutatakse. Seepärast hoitagu hobusega tuues munad süles ja jalgrattaga tuues halwal teel seotagu munad korwiga selga, nii on rapu-
tused pehmemad. Kõige parem on munakorwi läeotfias kanda.

5. Haudumine.

Millal haududa?

Rohasem aeg on aprilli lõpust kuni juuni alguseni. Sel ajal wälja tulnud pojad hakkawad nowembris juba munema.

Haudumismunade walik.

Haudumiseks tarwitatagu kahe- wõi kolme-aastase terve kana mune. Munade hulgast walitagu keskmise suurusega munad, niisugustest tulewad pojad hästi wälja. Wäikeses munas on poeg wäike ja nigel, suured munad on sageli kahe rebuga, neist ei saa pea kunagi elusat kanapoega.

Haudumiseks tarwitatagu puhtaid mune, sest mustus ummistab muna koorele leidumad imepisikesed augukesed, mille tagajärjel on juletud õhu juurdewool munas arenewale pojale ning see lämbub munasse. Samal põhjusel puudutatagu mune ka ainult puhtate kätega.

Haudumiseks tarwitatagu mitte üle kahe nädala wanuseid mune. Mune hoitagu puhtaõhulises ruumis, kus t. 10—12° C. Alla 5 kraadi C ja üle 20 kraadi C temperatuur rikub juba tugewasti haudumismune. Hoidmisel põdratagu mune ülepäewiti, sest muidu kerkib munakollane, mis walgest kergem, koore alla ja surub idu, mis kollase ülemisel pinnal, wastu koort. Kujult olgu haudumismuna normaalne, sest täiesti kerakujulisest wõi liiga pikast munast ei tule pojad hästi wälja. Ilusad siledad ja paraja koore paksusega munad on kõige paremad, sest igasugustest teistlaadi koorega munadest on jällegi poegade saamine küsitaw.

Kas munast tuleb kuff wõi kana?

Kuue- ja kanapoja ennustamine muna wälimuse, koore ja kuju järgi ei ole seni tagajärgi annud. Mõningad waidawad, et wäiksematest munadest tulewad kana-, suurematest kukepojad (muidugi wõrreldest ainult ühe kana mune), kuid see ei ole katsetamisel kinnitamist leidnud. Ka igasugused muud wahendid ja tunnused ei ole suutnud seda saladust lahendada.

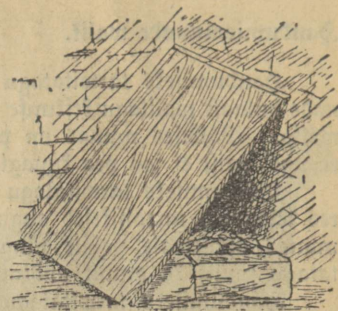
Üks aga on selge, et mõni kana annab rohkem kuke-, teine kana-poegi, mõni ainult kuke-, teine ainult kana-poegi. Sellespärast, kui kanad selles suhtes järele proovimata, ärgu wõetagu kunagi ainult ühe kana mune haudumiseks, sest wõib juhtuda, et saame ainult kuke-poegi, kui kana oli sellase omadusega. Küll on tähele pandud, et paaritades noort kulle wanemate kanadega, tuleb rohkem kuke-poegi kui wanema kulega.

Kuhu teha pesa?

Pesapaigaks walitagu wäikne tuuletõmbuseta koht, kuhu koerad, teised kanad ega muud loomad ligi ei pääse. Liig soe ja kuiv ahjutaqune ei ole selleks sobim, kuna seal auraks munadest haudumise ajal liig palju niiskust wälja. Muna sissenus muutuks selle tagajärjel liiga sikkaks, arenew poeg ei saaks seda toiduks tarwitada ning sureks alatoitlusesse. Samuti muutuks koorealune nahkest kuivaks ja pergamentitaoliselt sikkaks, mis takistaks poja munast wälja tulemist. Pesa wõib teha põõningule, kanalasse sõnniku-lama alla; seal tuleb pesa koht laudadega teiste kanade eest warjata; wõib teha ka mõnesse muusse sobiwasse ruumi.

Kuidas teha pesa?

Pesa asetatagu maha, mitte kuhugile kõrgele. Pesa wõib teha otse pörandale, kuid siis piiratagu pesa telliskiwidega wõi puupakkudega, muidu walgub pesa materjal laiali (joon. 15). Ka wõib teha pesa madala tünni, kasti wõi korni sisse. Asjad, mille sisse pesad tehakse, ärgu olgu kunagi kõrgeäärilised, nagu mõnet sügawad tünnid ja kastid, sest kana wõib neis pesale hüpates munad katti sõtkuda. Pesa põhja pandagu 10 sm paksune mullakord wõi rohumätas kamaraga alaspidi. Muld hoiab pesas parajalt niiskust. Mulla peale pandagu kord hagonaid, põhku wõi pehmeid metsabeinu ning sõtkutagu nad hästi tugewasti kinni, et pärast enam juurt wajumist ei oleks. Pesa saagu paras lai ja lame, nii et kõik munad ilusasti üksteise kõrwale ära mahuks. Kitsas, aukwajunud pesa ei kõlba — munad meerewad seal üksteise otja ja kana wajutab nad puruks.

Joon. 15. Haudumispesa.

Misugusti kana walida haudujaks?

Haudumiseks tuleb walida rahuliku iseloomuga wanem kana, kellel emako-hused selged. Head haudujat tuleb hinnata samuti kui head munajat. On üsna hädawajalik pidada head haudujat 4—5 aastat päris haudumise otstarbel, waa-dates tema munemisele leplikuma pilguga.

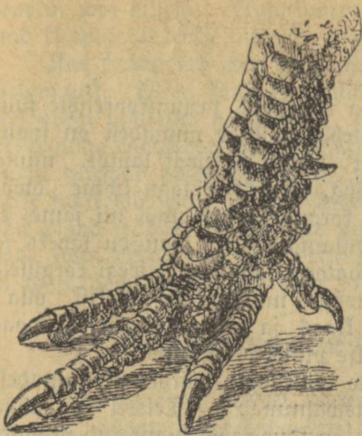
Kuidas wõõrutada kanu haudumiseft.

Neil juhtudel, kui hauduma kippuwat kana ei wafata munade wälja haudu-miseks, wõõrutatagu tal haudumiskihu otselohe. Loksudes raiskab kana asjata munemisaega. Wõõrutamiseks riputatagu kana paariks päewaks pulkadeft puu-riga wõi kartulikorwiga warjulisesse kohta puuoksa wõi mõne muu konksu külge. Sellejuures söödetagu ja joodetagu kanu hästi, et nad ei kõhnuks. Kiirelt wõõ-rutatud kana hakkab mõne päewa pärast uuesti munema. Kanade külma wette kaftmine haudumise korral on linnu piinamine.

Hauduja ettevalmistamine.

Üsna sageli kuuleme kaebamist, et kana jättis poolel haudumisajal pesa maha ja munad lätsid raisku wõi et lind istus küll ilusti pesal, kuid pojad tulid halvasti wälja. Viimasel juhul actakse kõik süü munadele, eriti kui need on toodud wäljast wõi weel mõnest sugulawast. Igakord ei olegi peasüüdlane kana wõi munad, waid hoopis kanapidaja. Kui kanu peetakse mustalt, koristamata ruumis ja neile ei wõimaldata mulla wõi tuha sees suplemist, tekivad lindudel täid wõi söödikud selga. Kõige sagedamini lindudel esinewad söödikud on kollas-kas-hallid pisikefed linnu nahal ja sulgedes wäledasti sibawad putukad. Ka on mõnes paigas kanadel jalad korbas. Korpade põhjustajateks on sügelised. Sü-geline tungib jala soomuste alla, õnestades sinna omale käigud ja koopad, ker-gitades jala soomused üles ja tekitab lubjataolist põletiku-massi. Kõige selle ta-gajärjel on kana jalad krobelised, paksud ja nagu lubjaga määritud ning kana kannatab hirmsat sügelemise piina, eriti weel siis, kui jalad soojas on, nagu õõsel

magades ja haududes. Niisugused jalad kutsutakse lubijalgadeks (joon. 16). Ka täid ei anna kanale filmapilgukski rahu. Ei ole ime, kui niisuguses olukorras ka kohusetruum hauduja pesalt põgeneb ehk kuigi seal istub, siis ühtelugu munadelt üles kergitades end nokitseb. Selle tagajärjel ei saa munad küllalt vajalikku soojust ja idud surevad.

Joon. 16. Kana lubijalg.

Hauduja puhastamine söödikutest.

Enne hauduma panemist puhastatagu kana niisugustest söödikutest puhtaks. Täide w a s t u: 1. tilgutatagu kana tagakõhale ja tiivaalustele sulgedele mõni tilk aniisi või mõnda muud õli (pärast seda paar päewa kana mitte mullasse või tuhasse suplema lasta); 2. puistata persia või tulelille pulbrit või tubaka tolmuga kana sulgedesse; 3. haudumise pesa ligidale hoitagu kasti kuiva supelmaterjaliga.

Lubijalgu rawitakse järgmiselt: pestakse korduvalt kana jalgu roheline seebiga ja sooja weega ning wahepeal hõõrutakse korpade pehmenamiseks jalad searaswa või waseeliimiga sisse. Pesemist korratakse nii kaua, kuni jalad täiesti puhtad. Korpadest wabadele jalgadele määratakse sügelisi surmawaid wahendeid, milleks tarwitatakse: 1. wääwliwalwi — 9 osast searaswast ja ühest osast kollasest wääwliwulbrist või 2. üks osa petrooleumi ja 3 osa waseeliini. Soowitakse aga ilma pesemiseta läbi tulla, määratagu otsekõhe korpadele järgmiselt segu: 1 osa perubalsami ja 9 osa seebiüritust. See on kallim rawi, kuid lihtsam. See pehmenab korbade ja häwitab ühtlasi sügelised. Säab ka ära tülikas jalgade celpesemine.

Hauduja proowimine.

Mitte kohe, kui kana pesal istumise tundemärke awaldab, ei panda alla häid haudumismunad. Paar-kolm päewa hoitakse kanal all mõned prakk-, puu- või gipsimunad. Alles siis, kui ollakse weendunud, et linnu haudumistung on piisawa iseloomuga, pannakse alla päris haudumismunad. Munad pannakse alla õhtul, sest õffel on waiksem ja lind harjub olukorraga. Igaks juhuks võiks esimestel päewadel kummuli käänatud korwi haudujal kaitseks peal hoida.

Hauduja eest hoolitsemine.

Haudumispesa ligidale pandagu teri söögiks, wett joogiks ja tuhakasti suplemiseks. Kui pesa on piiratud nii, et kana ise pesalt ei saa ära käia, siis wõetagu kana iga päew paariks-kümneks minutiks pesalt ära, et ta sööks, jookks ja supleks.

Pesa korrashoidmine.

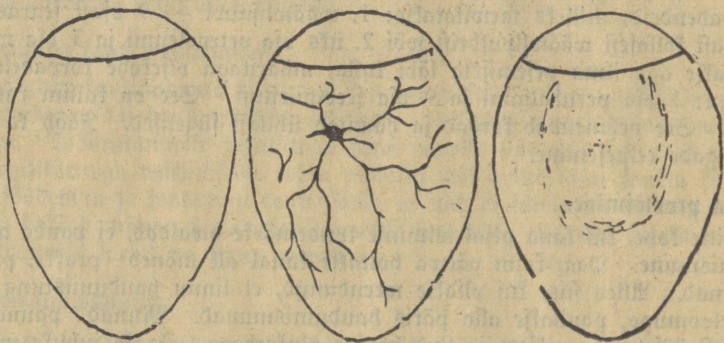
Kana äraolles waadatagu, kas pesa munadega on kõigiti korrastatud. On pesa auk wajanud, tehtagu ta lamedamaks, ning mustus, kui seda juhtub pesas olema, tuleb pesast kõrwaldada. Kui mõni muna on katki läinud ja teised ära

määrinud, siis pestagu määrdunud munad leige weega puhtaks ja pandagu märjalt pesasse tagasi, kuid selle järgi tõstetagu hauduja koha pesale tagasi munadele katteks, et need üllelita ei jahtuks.

Munade läbiwaatamine.

Walgefooreliste munade juures wiiendal ja kuuendal, pruunifooreliste juures seitsmendal päewal on wõimalik kindlaks teha, millised munadest on sugutatud. Selleks waadatakse munad ükssikult läbi wastu põlewat lampi, muna sealjuures tasakesti liigutades. Et paremini näha, selleks tehtagu lihne „owoskoop“. Papiükisli keeratagu kõõgilambi klaasi kõrgune toru, mis nii jäme, et ta wabalt klaasi peale mahub ilma klaasi puudutamata, sest muidu lähaks ta põlema. Toru seotagu paelaotsaga kinni ja lõigatagu talle lambi leegi kõrgusele tollilise läbimõõduga auk. (Toru wõi silinder wõib muidugi ka plekist olla.) Niisuguse „owoskoobiga“ taetakse põlewa lambi klaasi ja mune hoitakse läbiwaatamiseks augu kohal. Läbiwaatamist toimetatakse pimedas ruumis.

Ühed munad on täiesti selged, nad ei erine millegagi wärsketest munadest — need on iduta wõi sugutamata munad („rasvamunad“). Teistel on näha kollakal põhjal kimp punaseid weresooni — need on iduga wõi sugutatud munad. Kolmandatel on weri ringiks kokku tõmbunud, need on furnud iduga munad (joon. 17). Pesasse pandagu tagasi ainult elusa iduga munad, teised tulewad kõrvaldada, kuna neist ei tule poegi. Neid mune saab weel toiduks kasutada. Teisfordne läbiwaatus tehakse 14-dal päewal, kuid see wõib ka ära jääda.

Joon. 17. Läbiwalgustatud munad kuuendal päewal pärast hauduma panemist. Vasakul — „rasvamuna“, ilma iduta; keskel — sigitatud elusa iduga muna; paremal — surnud iduga muna.

Kanad pandagu korraga hauduma.

Kui kawatsetakse kaks wõi kolm pesakonda poegi wälja hautada, siis püütagu kanad korraga hauduma panna. Juhtub, et esimesel läbiwaatusel langeb wälja palju sugutamata ja furnud iduga mune, siis saab sugutatud iduga munad koondada ühe wõi kahe hauduja alla. Samuti wõib wälja tulnud pojad anda ühe kana järgi, kuna teised kanad wõiwad endid valmistada munemisele. Ka ühewanuste poegade söötmine ja hoolitsemine on hõlpsam ja wõtab vähem aega.

Kanapoegade wäljatulemine.

Kanapojad hakkawad koorduma 21-sel päewal. Suhtub wahel ka päew warem wõi hiljem. Munakoored tulewad aeg-ajalt pesast kõrvaldada, muidu nad kleepuwad teiste munade peale ja takistawad poegade wäljatulemist.

Kas kanapojad ema alt järjest ära wõtta wõi mitte, oleneb täiesti hauduja ijeloomust. Mõni kana ei armasta, et tema alt pojad ära wõetakse, ta jätab siis poegi igatsedes pesa maha. Teine jälle on poegade piiksumisest nii ärewil, et ei julge enam korralikult pesale lastkuda, ning munad jahtuwad ära. Esimesel juhul tulewad pojad alla jätta, teisel juhul ära wõtta. Ära wõetud pojad hoitakse wati wõi riidetüki sees kuskil korwis sooja pliidi wõi ahju läheduses. On kõik pojad wäljas, tehakse uus puhast pesa sinna, kuhu kawatsetakse edaspidi asetada kana poegadega ning pannakse kõik pojad kanale alla. Esimestel tundidel ei waja pojad muud kui sooja ja rahu.

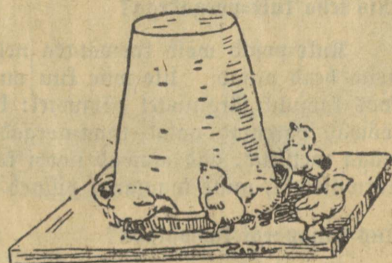
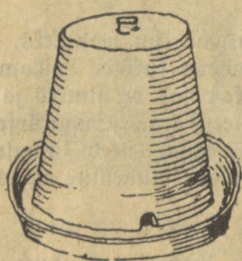
6. Kanapoegade söötmine ja kasvatamine.

Kuni seniajani arwati, et liig kiire söötmine pärast munast wäljatulekut ei ole hea. Soowitati pidada kanapoegi söömata 24 kuni 36 tundi. Uuemad katsed aga tõendawad, et tugewatele poegadele ei tee ka waremini söögi andmine midagi wiga, waid on isegi kasulik. Ja kuna nõrgemad nii kui nii algul toidust suurt ei hooli, siis võib toitu anda otsekohe, kui poegadel näib selleks isu olevat.

Söötmine esimesel nädalal.

Esimeseks söödaks sobib hästi piimasse kastetud sepiku- wõi kuivanud saiapuru, peenike odra- wõi pressitud kaeratang, mida antakse täiesti kuivalt ja millele pojad väga maiad. Tangud tuleksid üldse ka wäikestele poegadele kuivalt anda. Tangude leotamine on sellepärast hädaohtlik, et nad lähewad sooja ajaga kiiresti hapuks. Hapnema läinud tangud aga tekitawad seederikkeid. Soogifs antagu wett wõi rõõska täispiima. Ka muna ei ole eriti soowitaw sööta esimesel neljal-wiiel päewal, kuna see on wõrdlemisi raskesti seeduw. Muna võib hakata andma 6-dal päewal. Kuid ka ilma munata kaswawad pojad väga hästi.

Nii mõiks esimesel nädalal sööta poegi waheldumisi piimasse kastetud kuivanud sepikupuruga ja kuiwade odra- wõi kaeratangudega. Sööta antakse poegadele iga paari tunni järgi.

Joon. 18. Lillepotist ja selle alusest tehtud kanapoegade jooginõu.

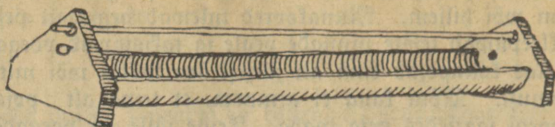
Söötmine teisel nädalal.

Teisel nädalal tuleks sepiku asemel leedetud ja puruks hakitud muna — 10 poja kohta üks muna päewas. Muna segatakse leimaraasukestega wõi tan-

gudega. Sööta sama tihti. Kui pojad ei käi väljas, siis võib neile wahete-wahel anda peeneks lõigatud pehmet mururohtu või nõgeselehti.

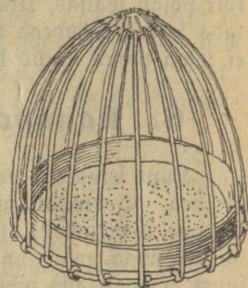
Joon 19.
Kanade jooginõu
— pudelast ja kau-
sikesest.

Joon. 20. Kanapoegade söödanõu. Pulk on pöörlev. Pulga jaoks on kahel augud. Poegade kasvades tõstetakse pulki kõrgemale.

Söötmine kolmandast nädalast alates.

Kolmandal nädalal valmistatakse juba pehmet putru keedetud kartulitest, nisukliidest ja supi või pudru ülejäägist. Wahelduseks antagu paar-kolm korda päewas tangu. Kui tahetakse, et pojad kasvaksid väga kiirelt, siis antagu neile wahete-wahel natukene wärsket kala või keedetud mage-dat kopsu või muid lihajätteid. Kala ja liha aset aga täidawad väga hästi wihmausid ja puruks tambitud supi-kondid. Üsise ja kontide peale on pojad väga maiad, sellepärast aega olles kaewatagu poegadele maa seest usse ja korjatagu nende jaoks kofku kõi pehmemad kondid. Sööta wiis korda

Joon. 21. Kanapoegade pehmesööda ja piima nõu ühes kaitsega. — Kaitse nõu peale on tehtud traadist; võib ka olla pajuwitstest.

päewas. Iga nädalaga läheb sööt lihtsamaks, tarwitades pehmeteks söödaks toidujätteid, peeneks lõigatud kõrwenõgeseid ja mururohtu. Sööt võib olla odaw ja lihtne, kuid ta olgu wärsk ja kanapoegi söödetagu sageli, kuni nelja kuuni wiis korda päewas. Hästi söödetud pojad hakkawad munema hiljemalt kuue kuuselt.

Mis teha kuke-poegadega?

Kuke-pojad võib kaswatada nelja-wiie kuu wanuseks, mil neist saab juba üsna head praadi. Üle wiie kuu on noorte kukkede pidamine kana-poegadega koos kahjulik järgmistel põhjustel: kuke-pojad on suured ja ahned söödikud, kes sööwad paremad palad kana-pegade eest ära. Suguküpsed noored kuked on väga metfikud, nad ajawad noori kanu taga, need muutuwad araks ja väga närwilisteks, mille tagajärjel hilineb kanade munemise algus.

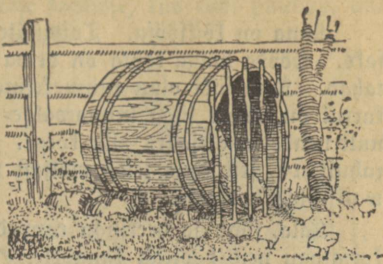
Kus kanapoegi kaswatada?

Wanade kanadega ühes ruumis ja ühes aias ei edene poegade kaswatamine kunagi päris hästi. Põhjus peitub selles, et olugi wanad kanad näiliselt terwed, on nende wäljabeidetes ja nende küljes ifka mõningaid pisilasi ja parasitte, mis wäikestele õrnadele poegadele kahjulikud. Häirete wälistunnusteks poegade juures märkame wäljabeidetea fleepunud tagakehi ja ripakili tiiwakesi. Täiesti terwetel poegadel niisuguseid nähteid ei esine. Terweid poegi saab kaswatada

ainult puhtal, wanadest kanadest puutumata maa-alal. Sellepärast kasvatame pojad wanadest kanadest täiesti lahus.

Kanapoegade kasvuonnid.

Kanapoegadele mõib lüüa kokku lauastest koeraputka suuruse ja taolise peavarju, kuhu wana kana ühes poegadega sisse pannakse. Kui pojad on tulnud wäga wara wälja, nii et ilmad weel külmad, siis hoitagu nad paar nädalat kõõgis wõi pööningul. Head warjupaika pakub kana pesakonnale ka küljeli asetatud wihmakindel tünn. Et kana poegi paha peale ei wiiks, suletagu tünni wõi onni suu pulkadest kokku löödud uksega, mille wahelt ainult pojad wälja pääsewad, wana kana aga mitte (joon. 22). Muidugi peab siis tähele panema, et poegi ei waritsfeks mõni kass wõi wares.

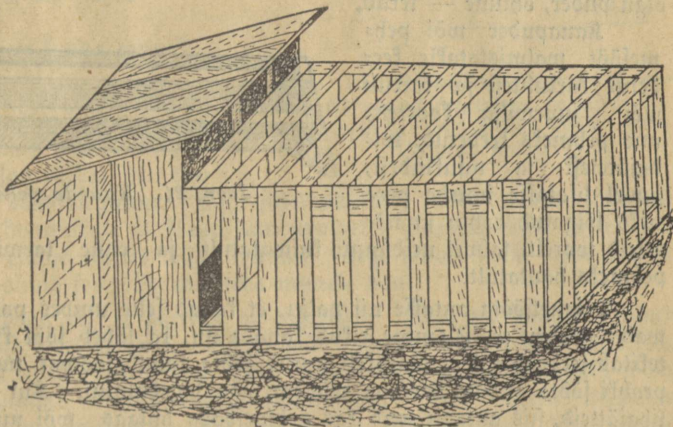

Joon. 22. Poegadega kana on suletud tünni pulkadest resti taha; pojad jooksevad vabalt väljas. Sel moel ei saa minna kana poegadega kurja tegema.

Kuidas kaitsta kanapoegi warestest ja kasside eest?

Warestest peletamiseks löödagu siia ja sinna nõtked ridwad püsti, mille külge seotakse nõõriga ripnema tühjad pudelid. Ka mõjub hästi teiwa külge riputatud

lahtine wana tarwitamiseks kõlbmata wihmawari. Palju hullemad warestest on aga nõõrad kassid. Neid juhtub inimrikkas kohas mõnigi ringi hulkuma. Kasside eest ei saa küll teifiti warjata, kui tuleb teha poegadele niisugune wäike jooksuaed, mis ka pealt täiesti kassikindel (joon. 23). Aed on siis nagu suur kum-

Joon. 23. Varese- ja kassikindel kanapoegade jooksuaed ühes onniga (edasi tõstetav).

muli käänatud kasti, mille põhi ja küljed on peenikestest tihedatest pulkadest. Niisugune aed on ühest kohast teise tõstetav ühes juurde kuuluwa ööbimisonniga, sellepärast ei tarwitsa ta olla suurem kui poolteist wõi kaks meetrit läbimõõdus. Aeda ja kasti tõstetakse sedamööda teisale kohale, kui selle all olew maa muutub mustaks ja sõnnikuseks. Puhas rohumaa on poegade edenemiseks äärmiselt tähtis.

7. Munejate kanade söötmine.

Kana söödatarwe.

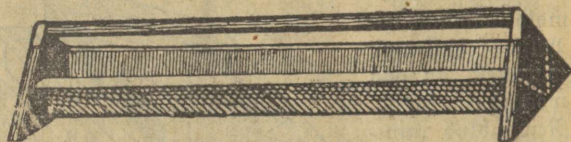
Kana on kõiksööja. Toidujätete tarvitamine muudab kanade söötmise lihtsaks. Sööda hulga kohta on velda seda, et antagu kanale süüa nii palju, kui ta tahab. Kuid sööt olgu mitmekesine, siis on munemine parem. Terad, jahu ja kartul on selleks liiga munawalge- või walguwaesed, et talwine munemine ainult nende najal saaks olla kõrge. Suwine munemine võib selle söödaga täiesti rahulduda, sest kana leiab wäljast putukaid, usse ja wärsket rohku, mis sisaldawad rohkesti walku.

Kala, silgu ja heeringa rapped ning lihakondid on walgurikkad, sellepärast korjatagu neid hoolega kanadele. Muud kõögijätted on kanale wäga meelmsööda; ta sööb neid heameelega ja muneb siis ka walgalt. Mõnikord on kewadeti wäga odawalt saada kala. Niisugusel juhul võiks kala osta suuremal hulgal ja seda päikese käes kuivatada. Kala ja liha jätted on need, mis panevad kanad munema. Muidugi on ka piim, lõhs ja sellest valmistatud pakspüim (kohupiim) wäga head söödad, kuid neid on olemas ainult talupaigas.

Kuidas ja millal kanu sööta?

Kanu peaks söötma 3—4 korda päewas, andes 2—3 korda pehmetsööda ja üks kord teri. Esimene söötmine olgu kohe hommikul üles tõustes, teine kella 10, kolmas kella 2—3 ja neljas kella 7-me paiku. Hommikune ja päewane sööt olgu puder, õhtune — terad.

Kanapuder või pehmetsööt valmistatakse keedetud kartulitest ja kartuli või juurwilja koortest, mis pehmeks keedetud, toidujätetest ja nisukliidest, juwel lisatakse juurde peeneks lõigatud rohku ja nõgeseid toorelt, talwel neidsamu kuivatatult ja enne tarvitamist sooja weega pehmeks hautatult.

Joon. 24. Kanade pehmetsööda nõu.

Pehmetsööda antakse nii palju, et kanad selle umbes poole tunniga ära sööwad. Pudru ees-seisimine rikub kanade isu, ka lähed sööt künas käärima, mis tekitab seedehäireid. Wärskelt antud sööda kanad sööwad meelsamini; sellepärast peabki sööda andma korraga wähem, aga sagedamini. Kui on kalarappeid või lihajätteid, siis antagu neid kas pehmetsööda hulgas või niisama. Liha ja kala võib anda 30—40 gr kana kohta või umbes nael või kolmweerand 10 kana kohta päewas. Liig palju kala- ja lihajätteid saades lähewad kanadel kõhud lahti. Niisugusel korral antagu kanadele nokkida kasepuu sütt. Kui juhtub aega olema, siis tambitagu wahepalaks kirwe filmaga konte peeneks. Õhtul enne magama-minekut antagu kanadele kaerateri nii palju, kui nad sööwad. Juhtub, et teri ei ole, tuleb mõni aeg ka ilma nendeta toime, andes ka õhtul pehmet sööda. Joogiwesi seisku alati ees, seda wahetatagu kord päewas. Kuna kana jaadab munaga kehast wälja palju mineraale, peamiselt lubjaainet, siis peaks

Kanadel seisma ees purustatud munakoored või nende puudumisel lubjakrohvi. Väga head on muidugi teo- ja konnaarbid, misjuguksid vahel merest ja järvest välja uhtub.

Survel, kui kanad on piiratud niisugusesse kopsisse, kus rohi puudub, antagu kanadele sageli peeneks lõigatud pehmet rohku.

Kuidas sööta kanu sulgimise ajal?

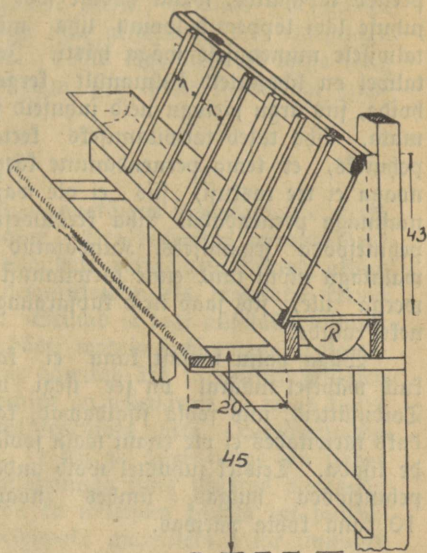
On ekslik mõelda, et mis kanast sulgimise ajal sööta, kuna ta nii-kui-nii ei mune. Materjali, millest sulg kasvab, annab linnu keha, mille see omakorda saab söögina. Mida paremini kanu sel ajal söödetakse, seda kiiremini kasvavad ka suled. Ka ei pruugi sulgida kana sugugi munemata seista neli kuni viis kuud. Hästi söödetud kana peab sulgimise ajal munemisevahet ainult 5—6 nädalat.

Sulgimisaegne sööt olgu sama korralik kui munemisaajalgi. Hästi mõjub läbiaetud piim; ka natukene kollast vääwlipulbrit — umbes 1 teelusika täis päevas 10 linnu kohta — pehmesööda hulgas ei tee paha.

Kuidas sööta talvel, et saada mune?

Söötmine on talvel olulisem kui kõik muu. Olen näinud kana, keda peeti linnas sõrdlemise viinakas keldris puuri sees. Ei saa öelda, et elupaik oleks tal olnud esmajärguline. Kuid söötmas käidi teda väga hoolega mitu korda päevas, hommikuti ja õhtuti lambivalgel. Söögiks wüdi kõike, mis oma kanast üle jäi. Kana munes väga würgalt, isegi talvel üsna mitu päewa järgimööda. — Eks olnud see sööt, mis teda munele pani.

Talwe suurem wiga on, et päewad on lühikesed. Kana on sunnitud kolmeneljandikku ööpäewast õrrel istuma. Seega jääb söömise aeg väga lühikeseks. Hommikuti ja õhtuti tulega söötes saab sellest pahest üle. Walgustamiseks wõib tarvitada wäikeses kanalas tormilaternat. Hommikuti wõiks latern rippuda kanalas kuni walgeks minemiseni, muidu nad ei näe muneda ega siblida, õhtuti ei ole walgustust waja rohkem kui söötmise ajal. Muidu oleks söötmine samal ajal ja samasugune kui suwelgi. Siblimisele würgutamiseks rehissetagu enne lõunat allapanu sisse peotäis teri. Liikumine loob kanadele parema meeoleolu ja tekitab sooja. Ka antagu talvel kanadele juurwilja, kapsast, kaalikat, loomapeeti wõi naerist. Toores kapsapea wõi juurikas kinnitatakse selle jaoks seinasse löödud suure naela otja. Ka heinamarjakuid ja pebresid, kui neid käepärast, wütdagu lindudele siblimiseks. Munemisele mõjub väga hästi, kui pehmesööt antakse talvel leigelt. Ka peetagu talvel kanadel ees jämedat liima wõi peenikesi

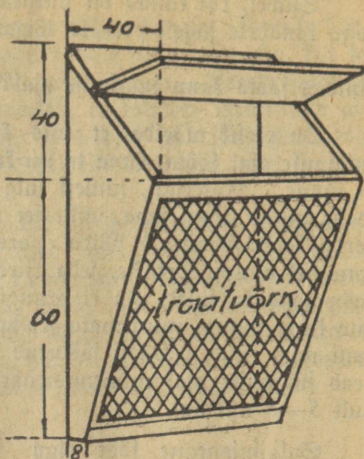
Joon. 25. Praktiline jooginõu kanalas. Et kanad jalgadega renni ei astuks, selleks on tehtud peale üles-tõstetav redel.

Kruusa, mida linn wajab sööda mehaaniliseks peenendamiseks, ja kasepuu sütt, see korraldas seedimist.

Kala- ja lihajätete tarvitamine.

Kala- ja lihajätted, näiteks, kopsud ja peened tapajätted, wana hobuse wõi õnnetu juhuse läbi lõppenud looma liha mõjuwad talwisele munemisele wäga hästi. Ja kuna talwel on lihajätteid külmanult kerge alal hoida, siis ärgu jäetagu neid juhuseid kasutamata. Liha tuleb tarvitamiseks keeta, nii pehmeks, et tema peenendamine käega wõi noaga ei tee raskesti, siis ei ole waja seda masinaga peenedada. Liha keeduwesi läheb pehmesööda segamiseks. Kuivatatud kalad walatagu mõni tund enne tarwitamist keewa weega üle, siis saab neid kapsarauaga peeneks raiuda.

Wäga palju soolast kana ei kannata, kuid wähesel määral on see isegi wajalik. Toidujätteid, mis soola sisaldawad, kanasöödaks tarwitades ei ole enam waja soola juurde lisada. Teistel juhustel wõib anda soola pehmesööda hulgas umbes noaotsatäie 10 kana kohta päewas.

Joon. 26. Haljassööda nõu, rohu ja kapsalehtede söötmiseks. Nõu tuleb riputada seinale umbes 25 sm. kõrgusele põrandast.

8. Kuidas muuta kanade talitamine meeldiwaks?

Mõnel on arwamine, et loomade ruum peab tingimata niisugune olema, kuhu puhta riide ja jalanõuga ligi ei tohi minna. See oli kunagi ja mõnes paigas ka weel nüüdki niimüsi, kuid paljudes paikades hoitakse tänapäew juba igasugusel loomal elamu niisuguses korras, et igapäewase riidega ei ole ligiminek sugugi hädasohtlik.

Kanade ruumi korrashoidmine on õige hõlpus sellepoolest, et kanadel puuduwad wedelad wäljaheited.

Ruumi korraspidamiseksse puutuwad tööd.

Kõige olulisem on, et kanade ruumi põrandat, ükskõik millest see ka ei oleks, ei peetaks katmatult, nii et wäljaheited puutuksid otseselt põrandaga kokku. Pühitagu selle juures põrandat nii sageli kui tahes, on see ikkagi weidi niiske ja haigew. Ruumi põrand olgu alati kaetud vähemalt poole jala paksuse kuiva sambla, turbamulla, põhu wõi haganate korraga. Allapanu wahetatakse sedamööda, kuidas see muutub niiskeks ja sõnnikuseks. Turbamuld peab kõige kauem vastu, seda tuleb wahetada wasti kuu wõi paari tagant, olenedes mulla kuivusest ja lindude tihedusest. Niimoodi kaetud põrand on lindudele soe ja kuiv, hoiab õhu hea ja on ka talitajale kuiv ja puhas peale astuda.

Igapäewase koristamise hulka käib ainult õfiste wäljaheidete korjamine sõnniku-lawalt, mis on mõne minuti töö. Sõnniku-lawa koristamist wõib

teha ka harvemini, kuid siis puistatagu igal hommikul wäljaseidetele natukene turbamulda wõi muud prahti peale.

Kanala ehitamisel ja sifustamisel peetagu silmas, et kanad lendawad igale asjale, millel on nii lai ja lame pind, et nad sinna peale mahuwad ja tasakaalu hoida saawad. Muudugi teewad nad sinna siis ka mustust. Ei ole aga sugugi meeldiw, kui lindude wäljaseideteid wedeleb akende äärtel, pesalael wõi mõnes muus paigas. Selle wältimiseks ärgu tehtagu laiud aknalaudu wõi warjatagu neid nii, et linnud ei saaks neile peale lennata. Pesad olgu libamisi laega ning igasugust muud ülearust koli ärgu kanalas peetagu, siis ei ole ka midagi mustaks teha.

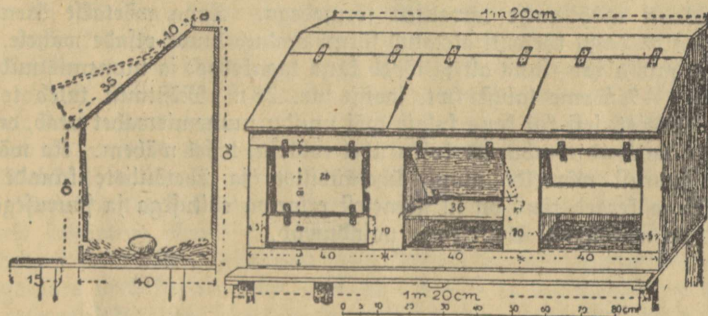
Kanala põhjalik puhastus.

Kaks korda aastas — kewadeti ja sügiseti — on kõigiti soovitatav ette wõtta kanala põhjalikum puhastus ja kanala lupjamine. See puhastus toimub järgmiselt: sõnnik ja kõik muu jäme mustus aetakse laudast wälja; pesad, õrred, aknad jne. pestakse puhtaks sooja tuhaleelisega ja desinfitseerimiseks wõtatakse keewa leelisega üle ning lastakse wäljas ära kuiwada. Seinad ja lagi pühitakse tolmust ja ämblikuvõrkudest puhtaks ning lubjatakse hästi wedela lubjameega walgeks. Lupjamise alla käib ka sõnnikulawa. Lupjamine häwitab ära kahjulikud pisilased ja muudab ruumi nägusaks ja walgeks. Lupjamine on sellepärast nii wäga suure tähtsusega, et seda ei tohiks küll ühelgi aastal tegemata jätta. Lupjamise-töö wäikeses kanalas on nii odaw, lihtne ja kerge, et sellega tuleb toime iga naine ja ka suurem laps. Võrand aetakse kuiva allapanuga ning sifustus asetatakse oma kohale. Pärast niisugust suurpuhastust on ka wiletsam kanala nii puhas, et selles kanade talitamine muutub igale meeldiwaks ajawiteks. Ka linnudki näiwad ruumide puhastamist wäga hindawat, sest ka nemad on tavaliselt selle järgi tükk aega wäga elawas „pühade meeleolus“.

9. Misugune on hea kana ja kukk?

Kanade headuse määramine toodangu kontrollimise kaudu.

Kõige täpsemalt saab kanade headust kindlaks teha kanade toodangu kontrollimisega. Toodangut kontrollitakse kontrollpesade ja katsumise abil. Kontrollpesade ehitamist on käsitatud juba kanala sifustamise juures. Suuremas kana-

Joon. 27. Kontrollpesa.

Kasvanduses on kontrollpesad väga vajalikud selleks, et välja praakida kanade hulgast „armuleiva sööjaid“, kes elavad teiste arvel. Kontrollpesad on lõksutaolise ehitusega (vt. joon. 27). Alles seatud üks langeb automaatselt kana pesasse mineku järgi kinni ning välja tulemine on takistatud. Välja laskeb kanad pesast kanade talitaja, mille juures ta näeb ära, misjalgune kana just munes.

Wäikeste kanakarja juures võiks väga hästi munemise kontrolli teostada ka katsumise abil. Kui katsumist toimetatakse ettevaatlikult ja väljaspoolt, siis ei ole ta lindude terwiifele mitte hädaohtlik. Kontrollimise juures peavad linnud üksteisest eraldamiseks olema märgitud ja larõngastega, millel numbrid peal. Rõngaid saab osta, kuid neid võib alumiinium-plekist ka ise välja lõigata ja numbrivormide puudumisel mõne terava raudasjaga numbrid peale joonistada. Kanala seinale peale on kinnitatud munemisleht, kus on peal kana numbrid ja kuupäevad. Kontrollpesast kana välja võttes märgitakse munemislehele vastava kuupäeva järgi, misjalgune kana munes. Katsumise ajal munemislehele need kanad, kes munas on. Katsumist toimetatakse hommikuti enne munemist või eelmisel õhtul. Toodanguid kontrollides on alati ülewaade, kui palju iga kana on munenud kuu ja aasta jooksul. Selle järgi on hõlbus halbu kanu õigel ajal välja praakida ja parematelt kervadel haudumismune võtta.

Seaduse määramine välimuse järgi.

Kuid ka linnu välimuse ja iseloomu järgi saab teatud piirideni otustada linnu toodanguvõimu üle. Hea muneja on mahuka kehaga, pika ja laia seljaga, sügava laia ja ruumika tagakehaga, mis pehme ja painduv, mitte kõva nagu rasvunud kanal. Munemise hooajal on floaak (päravaaus) ovaalne suur, amatud ja veidi niiske.

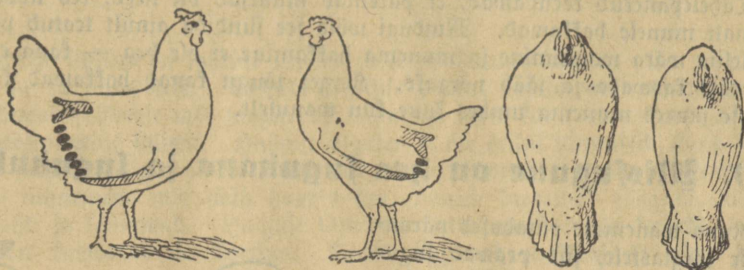
Luude wahet mõõtmine.

Erilist tähelepanu vääriwad luud, mis piiravad kana kõhu-osa, kus asuvad seede- ja munemiselundid. Lai luude wahet tõendab, et kõhukoobas on suur ja avar, kuhu mahuvad hästi arenenud seede- ja munemiselundid, mis võimaldavad rohket ja kiiret sööda ümbertõtamist munaks. Munaluude (luud, mille otsad on tunda kana tagakehas saba juures ja floaagi või päravaause vahelises piirkonnas) otsade wahet olgu heal munejal suur, umbes 2—3 sõrme laiune. Wahet mõdetakse tavaliselt sõrmedega. Kana võetakse kaenlasse ja proovitakse, kui palju kõrvuti asetatud sõrmi mahub luude otsade wahete. Rinnafondi (kont, mis algab rinna alt ja lõpeb kana tagakehas) ja munemislauude otsade wahet olgu 4—5 sõrme laiust (vt. joonis nr. 28). Mõõtmist tuleb toimetada munemise hooajal, sest kui kana sulgib või muudu munemise wahet peab, on munasari väike ning luud tõmbuvad kokku ühel rohkem, teisel vähem. Ka võib kehaehitust ja suurust määrelda ainult ühetüübiliste ja ühetüübiliste kanade juures, kuna rasked ja kerged tõud on ju iseenesest erineva ehitusega ja suurusega. Hea kana luud on võrdlemisi õhukesed ja painduvad.

Mahf.

Hea kana keha on kaetud õhukese ja painduva nahaga, mis katsumise liikumise ja lahtine.

Hea muneja on sõbralik ja julge, kuid elav ja hästi töökas. Need kanad, kes tulevad hommikuti ja õhtuti söötma minnes esimestena õrrelt alla, on kahtlemata karjas parimad munejad. Ka päeval on nad alalõpmata siiblimisega ja söödaotfimisega tegewuses. Ka söögiküna juures on nad esimesed mativõtjad. Hea muneja liigub väledasti ja kõõrutab sagedasti ja rõõmsalt. Ei ütle wanaõna asjata, et „kana muneb nokast, lehm lüpsab juust“. Kana, kes peab lugu

Joon. 28. Hea ja halb muneja.

Külgvaates vasakul hea muneja, paremal halb muneja; heal munejal kanal rinnakondi ja munemisluude vahe viie sõrme laiune, halval — kahe sõrme laiune. Paremal hea ja halb muneja pealt vaadates.

söögist, suudab ka palju munedada. Need kanad, kes palju õrrel istuvad ja sööda otfimisega suurt tegemist ei tee, on tingimata viletsad munejad, neid võiks ära märkida (jaba või tiiva küljest sulgi ära lõigates) ja esimeses järjekorras ära tappa.

Naha värvus kana headuse määravana.

Kollasenaahalistel (niifugused on kõik meil lewinud munakana tõud ja nende ristpaaritused) saab naha värvuse ja selle muutuvuse järgi otfustada munemise rohkest. Noortel, samuti mittemunelatel kanadel, on nokk, silma ümbrus, kõrvallehed, klooagi ümbrus ja jalad kollased. Kollase värvuse tugewus oleneb küll väga palju söödist ja pidamise tingimustest. Haljassööd, eriti wärske rohi, annawad neile kehaosadele sügaw-kollase tooni. Munedes pleekub värwus järjemes järjekorras: esmalt klooagi ümbrusest (juba mõne-päewase munemise järgi on see walge), siis silma ümbrusest, kõrvallehest, nokalt ja lõpuks jalgadelt. Jalgadelt kaob värwus umbes 3—4-kuisse munemise järgi. Headel kanadel, kes munewad palju ja sageli, kaob värwus kiiremini, harwa munejatel pikemalt ja mitte täielikult; mittemunelatel on ninetatud kehaosad alati helekollased. Munemise lõppedes tuleb kollane värwus tagasi kehaosadele kadumise järjekorras. Wärvuse kadumine oleneb ka söödist ja tõust; ilma halja söödata kaob kiiremini, haljast sööta saades pikemalt ning kergetel tõugudel rutem kui rasketel.

Tgatahes need kanad, kelle jalad veel juuni- ja juulikuudel on helekollased, ei ole munemiseks mitte suurt waewa näinud ning sellepärast oleks küll kasulikum neid kanakarjast kõrvaldada.

Sulgimine.

Paremad munejad sulgivad hiljemalt ja teevad seda tiiresti. Kõige paremad eksemplarid on need, kelle sulgimine möödub nägemata. Lind vahetab meile märkamata ainult osa sulgi ja ei pea munemises üldse vahet, vaid muneb kogu aeg edasi. Halvad munejad kipuvad sulgima vara (juba juuli- ja augustikuus), vahetavad sulgi pikkamööda ja peavad kava munemises vahet.

Munemise algus.

Tähelepanelikud tõendavad, et paremad munejad on need, kes noorkanana varemalt munele hakkavad. Muidugi võib see sündida ainult teatud piirideni, sest üleliia vara walmimine ja munema hakkamine ei ole hea — kana ei suuda hästi täis kasvada ja jääb nõrgaks. Kerget tõugu kanad hakkavad korraliku söötmise juures munema umbes kuue kuu vanuselt.

10. Mis sugune on hea sugukana ja sugukukk?

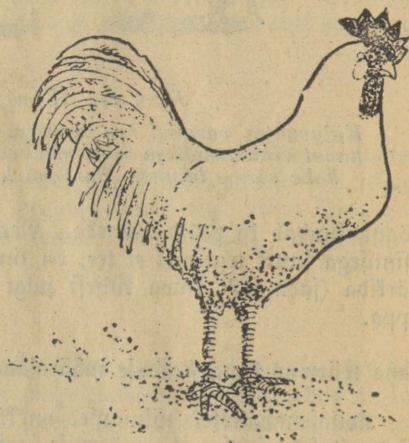
Kana wanemate omadused pärandatakse järglastele, siis peavad sugulinnud olema varustatud kõikide heade omadustega. Hea sugukana olgu kõikide nende omadustega, mis iseloomustavad head munejat. Ja kõigepealt muidugi terve ja elujõuline.

Hea sugukukk on samuti pika, laia ja tugewa kehaga, hästi kumera ja laia rinnaga; sisse wajunud rinnaga kull ei kõlba sugukukeks. Kukul olgu paraja kõrgusega, tugewad, rööbiti asendis jalad. Kõrged, peened ning kandadest koos seiswad jalad on nõrkuse tunnus, mis tingitud weresugulusest ja muudest nõrgendamatest asjaoludest. Korraliku kuke hari on püsti, aga mitte wiltu. Kael on lüheldane ja jäme, nii et kaela ja keha ühendus sünnib libamisi laiemaks minnes, aga mitte nurqa all.

Hea sugukull olgu julge ja mehise wäljaastumisega, kuid kanade vastu wiisakas ja tähelepanelik, mitte kunagi tige ega riikas. Heal kukul on selge ja wõimas lauluhää.

Weresugulus.

Järglased on kõigiti tugewamad ja elujõulisemad, kui nende wanemad on üheteisele olnud wõõrad. Weresugulus nõrgestab lundude terwist ja munemist, eriti aga sigiwust ja poegade kaswu. Sellepärast ärgu paaritatagu kunagi ühdest ja samadest wanematest päritud kukkesid ja kanu omawahel. Weresugulust on kõige hõlpsam ära hoida niimoodi, et iga paari aasta tagant tuuakse wäljast täiesti wõõras kull, seda ostes wõi oma kuke vastu wahetades.

Joon. 29. Hea kehachitusega kukk.

11. Tähtsamad kanade haigused ja nende eest hoidumine.

Kana eluiga on lühike. Nagu eelpool tähendatud, peetakse munemise ots-
tarbel kanu ainult paar aastat. Sellepärast ei ole mõtet kana ravida, nagu
mõnda suuremat looma, kui ta haigestub, vaid see tuleb otsekohe tappa. Türg-
newalt on toodud paari tähtsama nakkushaiguse kirjeldus, rohkem selleks, et osa-
taks eraldada õigel ajal haigeid kanu terwetest ja seega haiguse lewinemisele
piiri panna.

Tiisikus.

Lindude tiisikus on lahtine tiisikus ja lewib linnult linnule. Ta on nakkaw
sigadele ja ka inimestele. Lindude tiisikuse pisiikud eristuvad roojaga, millega
ühes satuvad söödasse või joogiwette. Haigus võib kesta mitu kuud, üks lind
sureb warem, teine hiljem. Haiguse alguses ei ole erilisi tunnuseid, kuna linnud
söowad, joowad, liiguwad ja munewad nagu terwedki. Haiguse arenemisega
wäheneb munemine või jääb hoopis ära, linnud kaotawad söögisu, lähewad
kõhust lahti ja lahjuwad. Haiguse lõpupoole muutuwad väga kergeks, hari ja
lofutid on kahwatud ja kortjus. Kanad liiguwad waewaliselt ning lõpuks
surewad.

Lahkamisel näeme, et lind on lahja, lihased suurel määral kadunud, mak-
sas ja põrnas leiame kuni hernetera suuruseid, wahel isegi suuremaid kollakaid
või wärwituid juustunud massist koosnewaid sõlmekesi. Mõnikord leiame ka
ainult wäikesti halle täpikesi. Wäga sageli on ka fooltes mitmesuguses suuruses
mügarikke. Ka luudes ja liigestes leiame pudrutaolist massi.

Haigus lõpeb pea eranditult surmaga, rawi mingisugusti ei tunta.

Haiguse eest hoidumine.

Kõik lahjad, kõhust lahti olemad ja terwislikult kahtlased kanad tapetagu
wõimalikult kiiresti. Ka pandagu lahkamisel tähele, milline on linnu maks. Hai-
gete lindude korjuseid ja nende sisekondi ei tohi jätta medelema niisugusesse paika,
kust teised linnud neid kätte saawad. Ka sigadele ei tohi neid anda. Need põle-
tatagu või kaewatagu sügawalt maasse. Haiguse esinemise korral puhastatagu
laut ja riistad, nagu see kirjeldatud kanala suurpuhastuse juures ja desinfitseeri-
tagu jookswaed, lubjatagu ja kaewatagu see sügawalt läbi. Lauda desinfitseeri-
miseks tarwitatagu 2% lüsooli või kreoliini lahu (20 gr. lüsooli või kreoliini
ühe liitri wee peale), sellega niisutatagu seinad ääred ja põrandad üle.

Kõige kindlamini saab haigeid linde kindlaks teha tuberkuliniseerimisega;
see on aga juba loomaarsti töö.

Koksidioos.

Koksidioos on nakkushaigus, mille tekitajateks on loomariigist päritolewad
algloomad. Kanadel asuwad koksiidid fooltes. Eriti wastuwõtlikud on noored
linnud. Koksiidi-mune eritawad haigeid linnud roojaga, seda nokiwad teised ja
niiuksi haigus lewinnebki. Koksidioos algab häwitustööd warakewadel wäikeste
kanapoegade ilmumiseega ja waibub sügisel. Häwitab kanapoegi massiliselt. Kõige
hädawahtlikum on 1—8-nädalane wanus, sellest wanemad haigestuwad ka, kuid
surewad harwem. Koksidioosi esineb kanapoegadel mitmesugusel kujul. Kõige
agedamalt tabab ta 1—2-nädalasi pojakesi, kellel wahel wäliseid haigussetunnuseid

ei ilmugi, waid nad kukuwad äkitselt maha ja lõpewad krampidesse. Nii noorelt esineb koksidiioos siiski harvem, tavaliselt haigestuwad temasse wanemad 2—6-nädalased pojad. Wälised haigustunnused on järgmised: haiged muutuwad loiuks ja uniseks, kössitawad wärisedes nurgas, silmad on neil kinni, tiiwad longus ja suled kohewile; wäljakeited on wedelad ja sageli segatud werrega. Haiged ei söö, kuid joowad sageli ahnelt. Mõnepäewase põdemise järgi kõhnuwad wäga, millele järgneb halwatus ja surm. Mõned ka terwenevad, kuid need jääwad kaswus kõngu, ning hiljem on haiguse lewitajateks.

Koksidiioosi on kergem ära hoida kui rawida. Selleks tulewad kanala ja poegade kaswatamise paigad puhtad hoida. Kuiwad ja puhtad põrandad ei paku haiguse arenemiseks soodsaid tingimusi. Ennaga koksidiioos kanade hulgas juba ilmnenud, tulewad haiged loomad terwetest lohe eraldada, ruumid puhastada ja söögi- ning jooginõud korduwalt keewa weega üle walada. Lindudele anda piima, criti paksu- või wõipiima. Wiimasel ajal soowitatakse järgmist ravi- ja tõrjemeetodit: on koksidiioosi karta, siis antagu kanapogadele kord päewas, ja sedagi ainult üle-päewiti, juua 1 osa lugooli lahu 10 osa piima peale. Seda hakatagu andma 3—4. elupäewast ja tarwitatagu umbes paar nädalat.

Lihaste jooksja (reumatism).

Esineb niisketes ja külmades lautades, criti kivihoonetes. Linnud liiguwad kangelst ja ettevaatlikult või lamawad täiesti. Mufflid on walutundlikud. Rawiks on soowitaw wiia linnud sooja ja kuiva paika, teha neile sooje liiwa- wanne ja anda sisse leotatud saiaga või leiwaga salitsüülpreparaate, mida saab apteegist.

Kondinõrkus.

Weebruari- ja märtsikuudel leiame sageli munejate kanade juures järgmist pilti: munasolewad kanad on äkki täiesti haiged — lamawad kinnisilmi jõuetult põrandal või sõnnikulawal, hingeldades nagu palawikus. Pärast munemist näiwad kanad jällegi terwetena. Siin on tegemist kondinõrkusega, mille tagajärjeks ülbine jõuetus. Selle wältimiseks antagu muu sööda lisaks kanadele tugewasti peenendatud munakoori, lubjakrohwi või teokarpe. Nõrkuse kiiremaks möödumiseks antagu lindudele pehmesööda hulgas kalamaksaõli (1 supilusika täis 10 kana kohta päewas).

Nahkmunad.

Nahkmune põhjustawad munajuhapõletik, mineraalide puudus või mõned muud organismi rikked. Esimesel juhul sundida kana nahjutamisega mõneks ajaks munemist katkestama; teisel juhul anda lindudele rohkem lubjaainet ja ka kalamaksaõli üks supilusikatäis 10 kana kohta päewas.

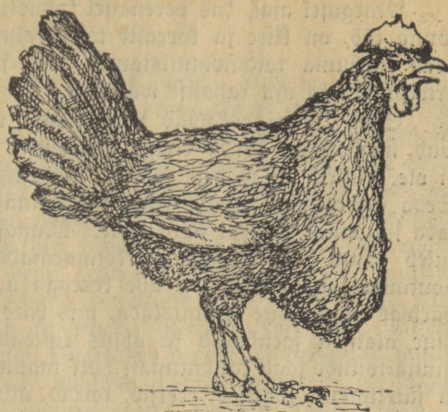
Kõrwapugu.

Kõrwapugu on pugu ummistus. Selle põhjuseks woiwad olla ülesõimine (criti kuivadest teradest), suured söödatükid, raskesti seeduw sööt, pikad rohud, niidid, will, wõörlehad. Sööda paisumise tagajärjel pugu seinad wenewad wälja, tekib nende halwatus, puguseinad ei pressi sööta edasi ning sööt seisab pugus paigal. Mõnikord juhtub ühegi pugu rebenemist.

Pugu on suur, ripub kotina ees, on pingul ja katsudes kõva (sellest nime-
tus — kõvapugu) (joonis 30). Linnud joovad algul sageli, avaravad noka,
tavad igasuguse isu.

Kawi: kergematel juhtudel ai-
tab ettevaatlik ja õrn pugu masse-
rimine tahapoolle, raskematel juh-
tud teha pugalõikust.

Lõikus tehakse järgmiselt: Pugu
allosalt tõmmatakse mõned juled
ära ning lõigatakse sinna terava,
puhta ja desinfitseeritud noaga um-
bes 3 sm pikkune lõige. Lõike
kaudu kõrvaldatakse pugu sisemus,
mille järgi ta jälle walge siid-
niidiga ja nõelaga kinni õmmel-
datakse. Pugu- ja kehanahk õmmel-
datakse lahus. Mõni tund hoitakse
kana söömata, mille järgi antakse
natuke pehmet sööta.

Joon. 30. Kõvapugu.

Lisa.

1. Kanamuna toidud

Hoolimata kanamuna toodangu märgatavast tõusust viimastel aastatel, on
kanamuna tarvitamine meie kodudes püsinud imestamisväärne väikesena. Kui
võrdleme aastast kanamuna tarvitamist ühe isiku kohta meil ja mujal maades,
siis leiame, et kui meie kanamunade tarvitamist tõstaksime kahekordeks, jääk-
sime siiski teistest maadest selles suhtes maha, sest meil süüakse aastas 50 muna,
teisel 3 kuni 7 korda rohkem. Kanamuna hinda meil kõrgeks ei saa pidada, kui
võtta aasta keskmine. Selle hinna juures on toiduainena kanamuna väärtus
suur. Kui arvestame vitamiinide, lubja ja fosfori soolade sisaldanust, mis
organismil tingimata vajalik, ja kanamunas leiduva walgu kergestiseeditanust
ja väärtust inimkeha ülesehituse materjalina, siis peab otse imestama, miks
tarvitatakse meil nii vähe kanamune! Neid asjaolusid arvestades tuleks kana-
muna rohkemale tarvitamisele juhtida tähelepanu ja tõsta seda nii linnas kui
maal mitmekordseks

Mida kõik kanamunast saab?

Peale keedetud ja toorelt tarvitatud kanamunade on neil suur tähtsus toi-
tude valmistamisel. Kanamuna tarvitatakse kergitusainena, muna teeb kohedaks
koogid, keefsid, igasugused küpsised ja leivakesed. Sideainena muna seob wormi-
roogade ja pannkookide juures teisi aineid. Kanamuna annab ilusa värvi ja
erilise hea maitse paljudele toitudele ja leibadele, kanamuna on väärtuslik sup-
pide ja kastete osa. Munasse kastetud liha ja kala on toiduks valmistatult palju
mahlasemad, munaga võitud leib omab ilusa läike. Muna walge ja koortega

selgitame lihaleent, mahlu ja kohvi, muna koortega puhastame kristall- ja klaas-
asju. Isegi mädamunad tarvitame seebi valmistamiseks.

Praegusel ajal, kus perenaisel koduste tööde kõrval sageli kutseline või selts-
konna töö, on kiire ja korralik toiduvalmistamine eriti tähtis. Meie perenaine
peab harjuma toiduvalmistamise töid ja aega otstarbekohaselt kasutama ja
arvestama ka aja rahalist väärtust.

Seda kunsti oskavad välismaade naised paremini, kuna nemad tarvita-
vad meist mitu korda enam kanamune toiduks. Valju meil neid toiduaineid
ei ole, millest nii vähesse jõu- ja ajakuluga saab nii head toitu kui kanamunast.
Seda arvestades tuleks linna perekonna-emal ja ennast elataval naisel tarvi-
tada suuremal määral munatoite. Munast saab 2—5 minutiga maiustoidu, mis
tuleb odav. Eriti neil perekonnaemadel, kellel kõik perekonnaliikmed ei saa
hommikul ega lõuna aeg ühe korraga aega jüüa, on soovitatav vähemalt kord
päevas munatoite valmistada, mis kiire ja lihtne, ning perekonnaliikmed ei tü-
dine alaliselt soendatud ja ahjus kuiwanud toitudest. Peale harilikku kana-
muna-toitude saab kanamunast hulk maiustoite, näit.: külmad toidud, wormi, eel-
ja järeltoidud, jäätised, keefsid, torvid, mitmesugused kuivid ja küpsised, nii on
muna igale perenaisele hädavajalik toitaine, kes tahab enesele hea perenaise nime
võita.

Kehva väikeametniku, käsitöölise ja töölise perenaine saab kanamuna abil
oma äärmiselt ühekülgselt toiduammust mitmekesisendada oma hoolega, hakates ise
väikesel arvul kanu pidama. Tema alatoitluse all kannatavatele lastele tähendab
aga oma kanamuna otse surma suust ja haiguste küüsisel ärapäastmist. Selle-
pärast tuleb igal pool kanamuna aukohale seada toitlustamisel.

2. Tuhtnööre munatoitude valmistamiseks.

Keedetud munad.

Keedetud kanamune tarvitatakse wedelatena, poolkõwadena ja kõwadena.
Kanamunade keetmiseks tarvitatakse kahte viisi:

1) Munad asetatakse väikesesse keedunõusse vähesesse keeva vette ja lasta-
takse ilma kaaneta keeda, wedelaid 2—3 min., poolkõwu 4—5 min. ja kõwu
mune 8—10 min., oleneades munade suurusest. Võetakse õigel ajal keemast ja
asetatakse külma vette, et nende küpsimine seisma jääks ja loor paremini eralduks.

2) Munad asetatakse külma vette ja lastakse keeda 1—2 min., edasi toimi-
takse nagu eelmise keetmise juures. Viimane on eriti wedelate ja poolkõwade
munade keetmisel tähtis, et munawalge hüübuks ühtlasemalt ja ei tõmbuks koore
alt liig kõwaks. Wedelad munad antakse lauale palawatena, poolkõwu mune
on huvitav lauale anda kooritult, näit. tomati, seene ehk mädarõika kastega.
Kõwaks keedetud munad antakse lauale mõne kastega, või teiste toitude ilusta-
jatena viiludeks lõigatult.

Küpsetatud munad või härjafilmad.

Eriti ilusad härjafilmad saab aukudega pannil küpsetada. Pannakse kuumale
pannile vähe vöid ja lüüakse igasse panniauku väheldane muna, millele rapu-
tatakse vähe peent soola ja soovikorral walgepipra tolmu. Küpsetatakse õige

tašafel tulel, kuni munavalge on hüübunud ja antakse soojalt lauale hommiku-
wõi õhtueineks. Wäga maitšwad jaawad härjafilmad suitsetatud sealihaga
praetult.

Kanamuna omelett.

Neid walmistatakse wäga mitmesuguste wiiside järele. Kiire ja hõlbus wal-
mistada on järgmine omelett: 3 muna, 6—9 supil. piima, koort wõi wett (wede-
liku hulk oleneb munade suuruselt), soola, walget pipart, wõid küpsetamiseks.
Pann puhastatakse kareda soolaga. Wõi pruunistatakse. Munad klopitakse hästi
wahule, lisatakse wedelik ja segu kallatakse kuumale pannile (kui walada jahedale
pannile, ei kerki omelett ühtlaselt ja kuigi paksu). Lisatakse wähe soola ja walget
pipart, lastakse omelett kaane all tašafel tulel küpseda, kuni muna on hüübunud.
Poolele omeletile wõib panna täiteks rohelist aedwilja, seeni, liha, kala, marju,
keediseid, õunu, kui soowitakse magustoiduna tarwitada omeletti, ja teine pool
põõratatakse üle täite. Täiteaineid wõib ka segada otsekohe taiguasse, näiteks
juustu riivitult. Alati on soowitaw plüübil küpsetades tarwitada paksemat pan-
ni, muidu ei küpse omelett ühetasaselt. Kui munade wahustamiseks ei ole aega,
wõib neid lihtsalt segada ja hoolika küpsetuse juures saadahe küllalt koke ja
maitseks tilli, sidruni, walge sõstra mahla wõi äädikat, wähe suhkurt ja soola.

Rihiline omelett.

Harilik omeleti taigen, wõid küpsetamiseks, täiteks keedetud riisi, odratangu-
puder koos hakitud järelejäänud liha, kala wõi seentega. Riisi- wõi odratangu-
puder soojendatakse wõiga pannil. Omeleti taigen segatakse ja küpsetatakse pan-
nil õhule omelett, asetatakse ümmargusele liuale ja peale pannakse kord soojen-
datud putru, siis jälle omelett, selle peale liha wõi seeni ja nii kordamööda.
Wiimaks pannakse peale omelett, pruun külj pealmiseks, ja ümber ringi wõib
panna putru, liha wõi seeni. Lauale antakse tilli wõi magushapu kastega.
(Kaste: 1 supil. wõid, 2 supil. poolsõredat jahu, mida ei pruunistata, lihaleent,
maitseks tilli, sidruni, walge sõstra mahla wõi äädikat, wähe suhkurt ja soola).

Munapuder.

Walmistatakse samasugune taigen, nagu eelmistegi juures. Maitseks sobib
hästi sibulapealne, murulauf wõi harilik sibul. Munapudru hulka wõib segada
ka rohelisti herneid, lillkapsast, keedetud peakapsast, seeni, praetud singitükke, riis-
witud juustu. Munapuder tuleb küpsetada hästi paksul pannil. Toores klopitud
munasegu pannakse külma wõiga määritud pannile ja lastakse õige wäikesel
tulel hüübida. Selle järele, kuidas muna hüübub, segatakse seda metallusikaga.
Lauale antakse suitsufingi wõi kalaga.

Maiustoit wärskesi kapsast.

Wõetakse 1 lgr. wärsket peakapsast, wett, soola, 1 liiter piima, 2—3 muna,
3 supil. wõid.

Kapsas kupaatakse wähehes soolases keewas wees, hakitakse peeneks ja pan-
nakse wõitud wormi. Muna klopitakse piima hulka ja walatakse üle. Pinnale
raputatakse riivitud juustu ja kuivikuid. Wõi pannakse wäikeste tükkistena
õige peale. Küpsetatakse parajas ahjus ja antakse lauale niisamuti, wõi liha-
ja kalatoitude lisandina.

Rohelise aedwilja wormitoit fastega.

Wõetakse 2 supil. wõid, 2—3 supil. poolpehmet jahu, $\frac{1}{2}$ ltr. piima, 2—3 muna. Keedetud rohelisti herneid, ube, porgandeid, lillkapsast.

Wõi ja jahu segatakse kuumal pannil, lisatakse wähehaawal piima juurde ja lastakse keeda 5 min. Tahtnult klopitakse munad hulka ja klopitakse hästi kohedaks, lisatakse sool. Rohelised aedwiljad pannakse peenendatult määritud wormi ja peale kallatakse kaste. Pinnale raputatatakse kuiviku jahu ja riivitud juustu. Parajas ahjus küpsetatakse ja antakse lauale liha- või kalatoitudega. Samuti võib wormitoitu valmistada ka keedetud või küpsetatud kalast, mis enne wormi panemist tükeldatakse.

Kurgi kawiiaar.

Wõetakse 2 soolakurki, 2 kõwakskeedetud muna, 1 supil. peenendatud sibulaid, 1 supil. lahjendatud weiniäädikat, 3 supil. koort, 2 supil. riivleiba, $\frac{1}{2}$ teel. sinepit, walget pipart, suhkrut.

Kurgid tükeldatakse ja segatakse tükeldatud munadega, mis enne kõwaks keedetud, ja lisatakse kõik teised ained. Kui tarwitatakse marineeritud kurke, siis äädikat ei tarwitata ja äädika asemel võib alati sidrunimahla kasutada.

Seenekawiiaar valmistatakse samuti, ainult soolatud kurkide asemel tarwitatakse üks kohwitasfi täis soolatud hakitud seeni.

Munapiim.

Kiiresti valmistatav maitsev munatoit. Wõetakse 2 muna ja 2 supil. piima, segatakse ja pannakse kastruli, kus wähe sulawõid, segatakse kuni muna hakkab hüübima. Segu liigutatakse tasasel tulel ja lisatakse 1 liiter külma piima, segatakse kuni keemiseni, maitstakse soolaga ja antakse kuumalt lauale. Wõib tarwitada hommikulalal kohwi asemel.

Muna-kört (püree). Ujuwad saared.

Piim keedetakse ja lisatakse nii palju sõredat nisujahu, et wedel kört saab lastakse keeda mõni minut ja lisatakse wähehaawal suhkruga klopitud munad juurde, kogu aeg tugewasti segades, kuni keemiseni (keema ei wõi minna).

Munakõrdiga võib lauale anda ka munawalge klimpe. Munawalge klimbid: $2\frac{1}{2}$ supil. täit suhkrut ühe munawalge kohta ja hästi wahustada. Lusikaga pannakse wäikesed klimbid supisse, neid ei ole enam waja keeta. Sakslased nimetawad seda toitu „ujuwateks saarteks“. 2 liitri piima kohta wõetakse 1 supil. jahu, 4—5 munakollast ja klimpideks 2—3 munawalge wahtu. Sobiw laste ja haigete toiduks.

Munawalge kuivikud.

Toitudest jääb järele wabest munawalget, millest saab kuivikuid: 1 klaas munawalget, 3 kl. tolmisuhkrut, maitseks waniljet, sidruni koort ja mahla. Munawalge hõõrutakse suhkruga kõwaks wahuks, lisatakse maitseained. Wõetakse 2 teelusikaga wäikesed koogid ja pannakse puhtale wõipaberile, mis enne määritud wõiga, ahju kuivama, peale leibade. Koogid peawad jääma walgeks. Hoitakse kinnises plekk-purgis. Tarwitatakse tee või kohwi juurde, ka magusatele toitudele soowikorraal lisandiks.

Suhkruleivad.

Wõetakse 7 munawalget, 160 gr. suhkrut, 160 gr. jahu. Suhkur ja muna-
walge hõõrutakse, jahud lijatakse wähehaawal. Keeduraww kuumendatakse pajas
kuni suitsjema hakkab, pannakse supilusika täis taigent wahwli-rauda ja keedetakse
sellega kuumas raswas ilusaks kollakas-pruuniks. Tolmsuhkrut raputatakse pin-
nale ja pakutakse lauale piimaga wõi mõne mahla joogiga.

Suna ja muna wormitoit.

Wõetakse 4 munawalget, 1 kohwitass suhkruga keedetud õunakeedist. Muna-
walged wahustatakse ja lijatakse wähehaawal õunakeedisesse. Segu kallatakse
hästi wõitud wormi, mis asetatakse wette ja ühes sellega ahju küpsema. Antakse
lauale kohe ahjust wõttes wanilje- wõi kaneelkastega. Niisugusel wiisil wõib ka
teistest marjadest ja puuwiljadest seda toitu walmistada.

Sunalumi.

Sunalumesse tarwitatakse samu aineid, kui eelmisesse toitu, ainult jäetakse
küpsendamata ja antakse lauale klaaskaussis, rõõsakoore, wanilje- wõi kaneelkastega.

Hollandi-kaste.

Wõetakse 2—3 munakollast, 1 supil. wõid wõi margariini, $\frac{1}{4}$ sidruni mahla
(ehk haput walge sõstra wõi rabarberi mahla), $\frac{1}{2}$ kohwitassi keewa wett.

Wõi hõõrutakse wäikeses kastrulis wahule, lijatakse munakollased ükshaawal
hästi hõõrudes, siis mahl ja maitseb. Enne lauale andmist lijatakse keew wesi
hästi kloppides ja hoitakse palawana kuuma wee nõus.

Märkus: Harilikku keedetud kalakasimesse wõib segada munakollaseid hästi
kloppides; kaste tuleb hästi ilusa wärwiga ja omab hea maitse. Kastet ei wõi
enam keeta peale selle, kui muna on lijatud, see hoitakse munakaste teise nõuga
kuumas wees. Kui munakastele tarwitatakse jahu, siis on soowitam wõtta
selleks peent sõredat nisujahu.

Sidruni-kaste.

Wõetakse 2 supil. wõid, 2 supil. peent sõredat nisujahu, 1 kohwitass kuuma
rõõska koort, 1 teel. sidrunimahla, 2 munakollast, suhkrut, soola.

Wõi ja jahu keedetakse läbi, ei pruunistata. Keew koor lijatakse wähehaawal,
kogu aeg kloppides, juurde. Kaste jahutatakse ja pooljahtunult lijatakse kloplitud
munakollane ja sidrunimahl. Maitstakse suhkru ja soolaga. Lauale antakse kee-
detud kala ehk kalawormi juurde. Sidruni asemel wõib tarwitada walge sõstra
wõi rabarberi mahla.

Majonees.

Wõetakse 1 munakollane, soola, walget pipart ($\frac{1}{2}$ tl. sinepit) 1 kohwitass
wõigiöli, 1—2 supil. weiniäädikat. Munakollane, sool, pipar ja sinep segatakse
hästi. Sõogiöli lijatakse wähehaawal korruga ja klopitakse kogu aeg kastet. Kui
kaste tundub liig pakjuna, wõib lisada wahepeal wähehaawal weiniäädikat. Lõpul

lisatakse muidu weiniäädik. Sellele kastele võib veel lisada wahufoort, või weest, wõist ja jahust keedetud kastet. Lauale antakse külmade kalatoitude ja salatitega.

Märkus: Kõik ained ja valmistusnõud peaksid olema ühtewiisi soojad, muidu kaste läheb kergesti kokku. Kui kaste on kokku tõmbunud, lüüakse teise nõusse uus munakollane ja klopitakse kokkuläinud kaste wähehaawal juurde.

Keedetud majonees.

Wõetakse 2 muna, 2 supil. sõõgiõli, 2 supil. weiniäädikat, soola, $\frac{1}{2}$ kohwitasfi head foort, sinepit. Munad, sõõgiõli ja äädik segatakse kastrulis. Kastrul pannakse keewa wee nõusse ja klopitakse segu nii kaua, kuni see pakseneb. Kaste kastrul wõetakse keewast weest wälja ja jatkatakse kloppimist, kuni on jahtunud. $\frac{1}{2}$ kohwitasfi head foort wahustatakse ja lisatakse. Maitstakse sinepi ja äädikaga. Soowikorral võib ka lisada veel sõõgiõli. Tarwitatakse kalatoitudele ja erilistele salatitele. Kui tarwitatakse salatitele, võib maitseks tarwitada wähe suhkrut.

Kartuli salat.

Külmad keedetud kartulid, murulauku, või talwel harilikku sibulat, soola- või hapukurki, keedetud või harilikku majonees-kastet. Kartulid kooritakse ja lõigatakse neljakandilisteks tükkideks, samuti ka kurgid. Sibul või sibulapealsed peenendatakse ja segatakse kõik ained kastesse. Antakse lauale hommikutoiduna või wõileiva-laual. Sibula asemel võib ka tilli tarwitada.

Wanilje-kaste.

Wõetakse $\frac{1}{2}$ liitrit piima, 1 või 2 munakollast, 2 supil. suhkrut, (1 teel. kartulijahu soowikorral), waniljesuhkrut maitseks. Kõik ained, peale waniljesuhkru, segatakse keedunõus ja klopitakse tulel, kuni pakseneb. Kui kartulijahu tarwitatakse, tuleb lasta keemispunktini, muidu jääb kartulijahu maitse. Waniljesuhkur lisatakse siis, kui keedunõu on tulest ära wõetud. Kastet klopitakse kuni jahtumiseni. Lauale antakse hästi külmamana puuwilja- või marjatoitudega.

Kaneeli-kaste.

Wõetakse $\frac{1}{2}$ liitrit piima, 1—2 munakollast, 2 supil. suhkrut, 1 teel. kartulijahu, peenendatud kaneeli. Kõik ained segatakse, valmistatakse muidu samuti, kui wanilje-kastet. Sobib eriti hästi õunatoitude juurde anda.

Sisukord:

	Lk.
1. Kanapidamise tähtsus	3
2. Kui palju kanu pidada	7
3. Elamisvõimaluste soetamine kanadele	7
4. Kuidas ja misfuguseid kanu muretseda	12
5. Haudumine	15
6. Kanapoeegade söötmine ja kasvatamine	19
7. Munejate kanade söötmine	22
8. Kuidas muuta kanade talitamine meeldivaks	24
9. Misfugune on hea kana ja kuff?	25
10. Misfugune on sugukana ja sugukuff?	28
11. Tähtsamad kanade haigused ja nende eest hoidumine	29

Lisa.

1. Kanamuna toidud	31
2. Suhtnõore munatoitude valmistamiseks	32

Vajaliku

Põllumajandusliku kirjanduse
saate tellida kõige soodsamalt

Põllumajandusliku Kirjastusühisuse

k a u d u.

Raamatu hinna ärasaates postmarkides või tasudes meie
posti jooksvale arvele nr. 474, saadame Teile raamatud
saatekuludeta kätte.

Ühisustele ja asutustele soovitame igasugu
kirjutustarbeid, paberikaupa ja arveraamatuid
väga mõõdukate hindadega.

Põllumajanduslik Kirjastusühisus

Tallinn, Pikk 40, telefon 454-70.

EESTI LINNUKASVATAJATE SELTSI

kontrolli all on 1936. a. järgmised linnukasvatuse sugulavad, kust on võimalik saada korralikku töumaterjali haudumismunade, päevaste poegade ja tüulindude näol. Sugulavad on loomaarstiiku kontrolli all ning vabad haigustest.

I järgu kanakasvatuse sugulavad:

1. **Elenore Küllman** — Oie tän. 32, Nõmme, telef. 524-24 — valge-leghorn ja pruun-itaalia.
2. **Aurelie Poola** — Vana-Nõo as. Nõo kaudu (Nõo j. 2 klm.). Tel. Nõo 8-a — valge-leghorn ja pruun-itaalia.
3. **Leida Männik** — Tõlli algkool, Aidu v., Paistu ag. (Loodi j. 7 klm.) — valge-leghorn.
4. **Erich Renno** — Praakmanni talu, Loosi v., Lepasaare ag. (Lepasaare j. 2 klm.) — valge-leghorn.

II järgu kanakasvatuse sugulavad:

5. **Elisabeth Grünthal** — Rehe talu, Rae v., Vaida ag., (Tallinnast 25 klm. Kose omnibusse liin) — valge-leghorn ja pruun-itaalia.
6. **G. ja K. Orro** — Ojaveski k., Aaspere v., (Kadrina j. 5 klm.) — valge-leghorn.
7. **Alma Ristikivi** — Kastani tän. 15, Pääsküla — valge-leghorn.
8. **Imastu invaliidide kodu** — Undla v., Tapa kaudu, telef. Tapa 35 (Tapa j. 3 klm.) — valge-leghorn, rhode-island, barnevelder ja faveroll.
9. **Georg Ottas** — Villemi t., Vana-Kuuste ag., telef. Vana-Kuuste 3 (Rebase j. 4 klm.) — valge-leghorn ja pruun-itaalia.
10. **Kaarepere raudteelaste kodu** — Kaarepere ag. Telef. Palamuse 24-a (Kaarepere j. 3 klm.) — pruun-itaalia.
11. **Meinhard Laurman** — Savi t., Paluperä ag. (Paluperä j. 5 klm.) — pruun-itaalia.
12. **Valter Lents** — Lepna as., Rakvere pk. 5, (Rakverest 5 klm.) — pruun-itaalia.
13. **Väimela põllutöö- ja karjatalitajate kool** — Väimela ag., telef. Võru 68 (Võrust 10 klm.) — valge-leghorn.
14. **Marie Valenius** — Mustla alev, Karja tän. 10 Tarvastu, (Viljandist 25 klm.) — valge-leghorn.

III järgu kanakasvatuse sugulavad:

15. **August Einpaul** — Ülesoo t., Rakke, telef. Rakke 6 (Rakke j. 1 klm.) — valge-leghorn.
16. **Vladimir Kolsakov** — Aru mõis, Jäneda ag. (Jäneda j. 2 klm.) — rhode-island ja pruun-itaalia.
17. **Jaan Prints** — Parisselja talu, Are ag. Telef. Are 10 (Pärnust 22 klm.) valge-leghorn.
18. **Jaan Peets** — Mäe talu, Saadjärve vald, Voldi pk. 23, (Tabivere j. 0,5 klm.) — valge-leghorn.

19. **August Ahman** — Mäksa as., Mäksa ag. (Tartust 20 klm., Mäksa sadamast 2 klm.), telef. Tartu 5-99/8 — pruun-itaalia.
20. **Dora Arronet** — Poska tän. 36-a, Tallinn, tel. 300-66 — rhode-island.
21. **Axel Fersen** — Vasalemma, tel. 22 (Vasalemma j. 0,5 klm.) — rhode-island.
22. **Hans Virkus** — Purila mõis, Hagudi ag. (Hagudi j. 4 klm.). Tel. Rapla 17-II — valge-leghorn ja rhode-island.
23. **Meeri lastekodu** — Meeri v., Nõo kaudu, telef. Nõo 17. (Nõo j. 5 klm.) — pruun-itaalia.
24. **Herman Vallaste** — Oru t., Helme as., Tõrva pk 56. (Puka j. 26 klm.) — valge-leghorn.
25. **Johannes Pruks** — Laaspera talu, Hummuli v., Soe ag. (Valgast 20 klm.) — valge-leghorn.
26. **Eduard Kresson** — Kahrometsa talu, Meelva k., Rääpina (Ruusa j. 10 klm.) — valge-leghorn.
27. **Jaan Pullisaar** — Sepa t., Leie k., Või-siku v., Lalsi ag. (Viljandist 30 klm.) — valge-leghorn.
28. **Erika Buxhoeveden** — Soosaare mõis, Soosaare ag. Telef. Kolga-Jaani 23 (Võhma j. 4 klm.) — rhode-island ja valge-leghorn.
29. **Kavastu vanadekodu** — Kavastu, telef. 5-99/6. (Tartu 10 klm., Kavastu sadam 0,5 klm.) — valge-leghorn.
30. **Helmuth Masing** — Arkna põllutöökool, telef. Rakvere 2-79 (Rakvere j. 7 klm.) — valge-leghorn.
31. **Lukine Kangur** — Voltveti jaam. Tel. Killingi-Nõmme 9-I — rhode-island.
32. **Karja kodumajan. kooli talu** — Pärssamaa v., Karja pk., Kuressaare kaudu, telef. Leisi 19-a (Kuressaare 36 klm., Triigi sad. 10 klm.) — valge-leghorn.

Hanede, partide ja kalkunite sugulavad:

1. **Imastu invaliidide kodu** — Undla v. Tapa. Telef. 35 (Tapalt 3 klm.) — tuluusi ja emdeni haned, pekingi pardid, pronks ja valged kalkunid.
2. **Hans Virkus** — Purila m., Hagudi ag., ag. Telef. Rapla 17-II (Hagudi 4 klm.) — tuluusi haned, pekingi pardid ja pronks kalkunid.

EESTI LINNUKASVATAJATE SELTS

Büroo: Tallinn, Pikk tän. 40, postk. 254.

Telefon 442-87.

**Aed tasub siis, kui
aiasaadused turustatakse**

Aedvilja Keskühisuse

kaudu.

Ostame hooajal **kurke,**
sibulaid,
sigureid,
õunu,
metsamarjü
sise- ja välisturu jaoks kõrgemate päevahindadega.

TALLINN, Suur Karja 23, telefon 450-24.

Uus Sadama 2, telefon 301-74.

Ühistegeline Kindlustusselts

Asut. 1929.

„Kõlju“

Asut. 1929.

(endine Põllumeeste Kindlustuse Selts)

Toimetab: **Tule-,**
elu-,
rahe- ja
loomakindlustusi

Seltsi valitsus: Tallinnas, S. Karja 23, tel. 446-06.

O s a k o n d: Pärnus, Rüütli 47, telefon 2-20.

Ostame piiramata hulgal pesemata

Kodumaa lambavilla

maksame noteeritud hinda.

**Eksportlammaste ja
tapaloomade eest**

maksab soodsamat hinda

Karja Keskühisus.

Kontor: Tallinn, S. Karja tn. 23,
telefon 450-24.

„MUNA“

M ü ü g i ü h i s u s

O S T A B piiramata arvul igasugu

toornahku

KONTOR: Tallinn, V. Karja nr. 12. Telef. 475-45

LADU: Uus Hollandi tän. nr. 11,2

Soodsail tingimusil toimub

värske kanamuna

alalhoid

ainult külmoones

O.-ü.

„Tallinna Külmetushoone“

Tallinn, Uus Sadama 2

Telef. 301-74.

Eesti Edasikindlustuse Keskühisus.

Valla kindlustusseltside poolt **asutatud**

Valla kindlustusseltside poolt **valitsetav**

Valla kindlustusseltside huvides **töötav**

edasikindlustuse keskasutus.

Töötab: tule, pikse, transpordi ja loomakindlustuse alal.

Tallinn, Pikk uul. 40, telef. 454-70.

PÕLLUMAJANDUSLIK KESKÜHISUS

„ESTONIA“

PEAKONTOR:

TALLINN, SUUR KARJA TÄN. 23.

Postkast nr. 113.

Telefon 445-19.

O s t a m e

kõrgemate päevahindadega

värskeid kanamune

välisurgudele eksportimiseks.

Sortimise ja kogumise punktid
asuvad igal pool üle maa.

P. K. „ESTONIA“

Kanamuna keskladu asub

Tallinnas, Jakobsoni tän. 14.

Telefon 306-73.